

הרב דוד קמנצקי

ראש מכון פרקי אליעזר

רבנו חיים עוזר מיום לידתו עד התקבלותו בתור מו"צ בוילנא*

תולדות רבנו מצעירותו עד שהגיע לגיל העמידה, אינן ידועות מרבנו עצמו שמייעט לדבר, וכ"ש לכתוב, על תולדות חייו. רובן ככולן מהידועות על ימי נעדרותו של רבנו הן מדברי בני משפחתו ואנשי סביבותיו. כאן אעתיק את דברי גיסו של רבנו, הג"ר יצחק קוסובסקי, שכתב תולדותיו בקובץ 'אחי-עוזר',* וארחיב עליהם:

מֶרֶן הַגְּרַח"ע זצ"ל נולד בשנת תרכ"ג בסוף חודש אלול בעיר איוויע, אשר אצל לידא, פלך ווילנא, לאביו הרב הגאון ר' דוד שלמה זצ"ל, בנו של אותו גאון וצדיק מפורסם בדורו, הרב ר' משה ליב זצ"ל, אשר שניהם, האב והבן, שמשו ברבנות בעיר ההיא זה אחר זה במשך של יותר משמנים שנה, ובעיר הקטנה ההיא זרחה שמשו של מֶרֶן זצ"ל, ושמה נתחנך על ברכי אביו, שהי' מבחירי תלמידיו של הגאון הנשגב, אבי תורת המוסר בישראל, מֶרֶן רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל, והיה מפורסם לגאון בתורה ולאציל הרוח, איש מצוין במדותיו ובכל הליכותיו. והוא השפיע מרוחו על בנו יקירו זה, אשר בעודנו באבו כבר נתגלו כשרונותיו הגאוניים, כמאמרם ז"ל "בוצין בוצין מקטפיה ידיע" (ברכות, מח.), ובעודנו ילד קטן שם גדול יצא לו בעיר

* פרק א' מספר על תולדותיו פעולותיו והשקפותיו של רבנו חיים עוזר גרודזינסקי.
א. לדמותו של הגאון רשכבה"ג מֶרֶן חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל, י"ל ע"י ישיבת גאוני וולוז'ין, בעריכת שמריהו יוסף קרליץ, תל אביב תש"א. על רבי יצחק קוסובסקי – ראה להלן.
ב. בדרכון הפולני של רבנו, וכן בתעודת אזרחות הפולני נרשם שרבנו נולד בשנת 1859, כלומר בסביבות תרי"ט. נראה שהם לא מדויקים כי אחרת היה נקרא משה אריה ליב על שם סבו שנפטר בשנת תרי"ח. ואחיו הגדול ממנו נקרא בשם זה.
ג. אצל ב. צ. אייזנשטאדט, דור רבני וסופריו, ספר שני, ווילנא תר"ס, עמ' 14, רשום יום לידתו של רבנו ט' אלול, ובעקבותיו הלכו רושמי תולדות רבנו. לא ידוע לי מקורו במיוחד כשגיסו כותב סוף חודש אלול.
ד. ראה מה שכתבתי להלן על אביו של רבנו, ובהערות שם.
ה. וברש"י שם: כלומר, משעה שהוא חונט ויוצא מתוך השרף, ניכר אם יהיה טוב.
לשון זו על רבנו כבר הובא על ידי שאר בשרו הגאון רבי צבי הירש גראדזינסקי אב"ד אמאהא (נעבראסקא בארה"ב) בהקדמה כללית לספרו מקראי קודש, ח"ג, נויארק תש"א, עמ' 6:
...כי היה [רבנו] ש"ב שלישי בשלישי, כי זקנו הגאון הגדול ר' משה ליב ז"ל הרב דאיוויע הנ"ל היה חתן הרב הג' ר' הירש מנאווארדאק בן הגאון הגדול ר' נתן נטע גראדזענסקי מ"ץ ודיין אצל הגאון הגאון ר' דוד בעהמ"ח תשו' גליא מסכת, ונזכר שם בתשובה אחת את שם ר' נתן נטע הנ"ל וגם אני נכד מהרב

ובכל הסביבה בתור ילד מופת ובשם "העלוי מאיוויע" נקרא.

3ap - 4 -
Imię i nazwisko: **Chaim Ben Grodzinski**
Data urodzenia: **1859**
Miejsce urodzenia: **Syja**
Imiona rodziców: **David, Saja**
Religia: **mojżezj**
Zawód: **rabin**
Stan rodzinny: **żonaty**
Miejsce zamieszkania: **Horogrodok**
Miejsce zamieszkania (dotychczasowe): **Milicz**
Miejscowość: **Syja**

5 -
PRZYNALEŻNOŚĆ PAŃSTWOWA POLSKA
Służba do wojskowości: _____
Na podstawie jakich dokumentów (dokumenty): **paszport z 11/1834 roku i Milicz 1911.**
Stan cywilny i imię żony: **żonaty, Saja**
Imiona rodziców i nazwiska małżonki: **David i Saja Grodzinski**
Urodził (a) się: **dn. m-ca 1859**
Miejsce urodzenia (nazwa, powiat, województwo): **Milicz, powiat Lublin, województwo Lubelskie**
Prawne miejsce zamieszkania: **Milicz 13 czerwca 3**
Wyznanie (zawód religijny): **mojżezjowski**
Dowód osobisty, paszport, numer, data i urząd wystawiający: **123/1859 - 30/12/1930 - 30/12/1939**
Stosunek do powszechnego obowiązku wojskowego: **nie dotyczy**
Przynależność państwowa: **polityka**

דרכון ותעודת האזרחות הפולניים של רבנו - רשומים שנת לידתו 1859

הג' ר' הירש הנ"ל מצד בנו ר' אורי... ואת הגאון רח"ע ז"ל הייתי מכיר אותו מימי ילדותו שהיה אז כבן עשר ולמד אצל המשכיל הגדול עזרא [לא הבנתי כוונת הכותב כאן - ד.ק.]. ואנכי הייתי אז כבן ט"ו שנה למדתי באיוויע בבהמ"ד דשם בתוך שאר בחורים ואברכים מופלגי תורה, והייתי בן בית אצל ש"ב הרב רד"ש ז"ל. וכבר הכרנו אז הכשרונות של הילד הזה רח"ע ז"ל שעתיד להיות גדול בישראל כדאמרי אינשי בוצין בוצין מוקטפיה ידיע. ואחר כמה שנים נתגלגל הדבר ע"י השי"ת מסבב הסיבות שבאתי לוויילנא ללמוד שם בשנת תרמ"ח, ומצאתי שם את ש"ב הרב הג' רח"ע ז"ל שהיה שם מורה הוראה במקום חותנו... ורח"ע היה אז איש צעיר בימים ונתפרסם שמו לחכם וגדול בישראל בין הגדולים דוויילנא שהיה אז כמו ר' יוסף ור' שלמה ור' שמואל לובצער ועוד... ובעצתו נתקבלתי אז בתוך החמשה אברכים הגדולים הרבנים שלמדו אז בבהמ"ד של הגביר דניאל אפאטאו... בחברותא אחת יחד עם הגאון ר' שמואל לובצער ז"ל וחתנו הגאון ר' הענן אייגעש, שהיה אז צעיר בימים וגדול בתורה... וכולנו למדנו אז בבהמ"ד הנ"ל ופלפלו יחד בתורה, כי החמשה האברכים הנ"ל... כולם היו גדולים בתורה ומצויינים ורבנים גדולים, אחד מהם בשם ר' מרדכי מראדין ז"ל שנפטר בירושלים, ואחד מהם מעיר אמדור... ואחד מהם מעיר דענענבורג, ואחד מהם ר' חיים מיאנעווא, והאחרון היה הצעיר וחשוב מכולם ונתקבל אח"כ לרב בעיר גדולה וחשובה.

ו. אברהם הכהן אליאב, בספר זכרון לקהילת איביה (הערה 7) מוסיף: כבר מילדותו בלמדו ב'חדר' ומתחנך על ברכי אביו, הכירו בו את הגאון הגדול לעתיד וקראו לו "ילד פלא". בן שמונה שנים כבר הפליא את למדני עירנו בחידושי תורתו החרפים, שהיו שופעים וזורמים מפיו כמעין המתגבר. בגיל תשע דרש מעל בימת בית המדרש שבעיירה הסמוכה טראב, פלפול בפני הלומדים שבמקום. יש להוסיף שעל אף שהיה רבנו חלש בגופו כל ימי חייו וסבל מחושים ומחלות שונות כרוניים, אבל ברוחו היה בריא ושלם בתכלית השלימות, ואור פניו תמיד האיר בכל מצב שהוא וקיים את החז"ל תמיד, "הוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות".

העיר איוויה, מקום לידתו של רבנו

איוויה היא עיירה קטנה בפלך ווילנא, מרחק של 147 ק"מ מן העיר ווילנא. היהודים התחילו לגור בה משנת ש"פ בערך ואחרי כמאה שנה הייתה בה קהילה יהודית מן המניין. שם העיר התפרסם בגלל אחד מתושביה שנקרא על שמה, הוא הגאון הצדיק המקובל רבי משה איוויער.^ז במכתב אל צבי שמש, מנכדי רבי משה איוויער, שביקש מרבנו חיים עוזר יידע על רבי משה ומשפחתו, עונה לו רבנו כך:

הגיעני יקרת מכתבו, אשר רצונו לדרוש מפי אודות הגאון הצדיק ר' משה איוויער זצ"ל. בהיותי בן עיר, אולי יש לי ידיעות ממשפחתו. ידעתי את ר' פסח קארפל, שמש בביהמ"ד הישן באיביה, שהיה נכד הגה"צ ר' משה איוויער ז"ל. להשמש ר' פסח היה בן גדול בתורה, הרה"ג ר' שלמה יהודה ז"ל. היינו ידידים מנוער והיה בעל כשרון גדול. נשא אשה מבאקסט-באריסוסקה (מושבה יהודית לא רחוק מאיביה), ואח"כ למד עם בני הגבירים זלדוביץ בברעזין ואח"כ במינסק, ולעת זקנתו נתקבל לר"צ באיביה. מהזקנים שמעתי שם ספורים מפליאים אודות הצדיק ר' משה'לה. חי בימי הגר"א והיה גאון בתורה ומקובל גדול ונסתר מהמון העם. בכמה חבורים ראיתי מזכירים אותו בחרדת קודש. ידיעות מדויקות ומפורטות אין אצלי. את זה מצאתי לנכון להודיעו ולמלא מבוקשו.

ברנשי כבוד ובברכת התורה, חיים עוזר גראדזענסקי, ווילנא^ח

רבנו היה קשור לעיר זאת כל ימיו ואף דאג לה ברוחניות ובגשמיות. דוגמאות לזה הן השריפות שהתרחשו בעיר. המבנים של פעם היו עשויים מעץ, ולכן שרפות בעיר לא היו מהמקרים הנדירים, אלא כל כמה שנים נשרפו חלקים גדולים של העיר. רבנו מתייחס לאחד השריפות הגדולות בעיר בהקדמה לספרו שו"ת אחיעזר, חלק ראשון, ווילנא תרפ"ב:

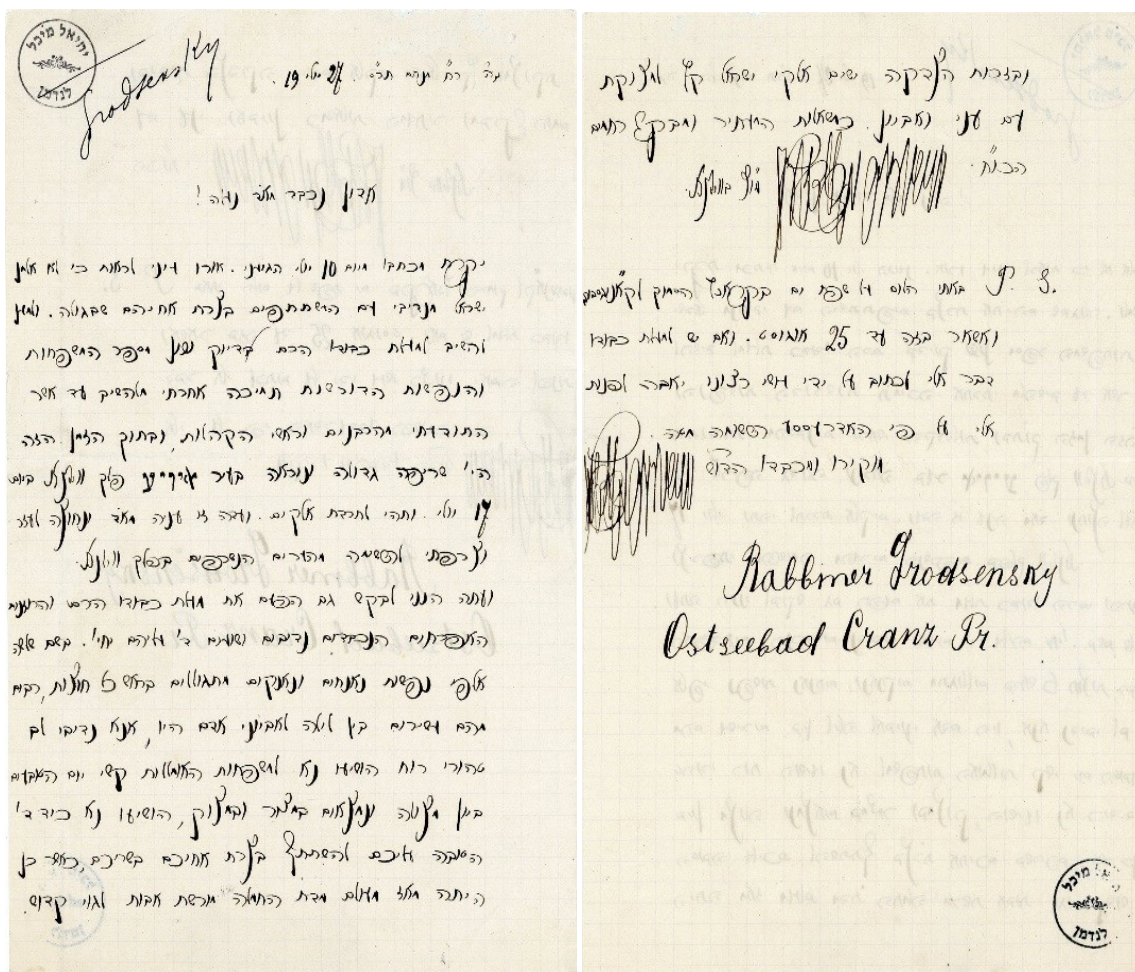
ז. העיר איוויה (איביה, איוויע בידיש) הייתה בפלך (גוברניה) של ווילנא עד מלחמת עולם הראשונה. משנות תר"פ עד ת"ש הייתה בגליל נובוגרודק במחוזות של וואלאזין ולידא. כיום היא בגליל גרודנא. על העיר – ראה ספר זכרון לקהילת איביה, תשכ"ח, עמ' 35-42.

ח. תלמיד חבר לרבנו הגר"א מווילנא. רבי משה נולד לאביו רבי יעקב אשכנזי בשנת תפ"א ונפטר ביום כ"ו טבת תקל"א בוואשילישאק בן חמישים שנה. הרבה סיפורים נאמרו עליו ועל קדושתו – ראה ספר זכרון לקהילת איביה, עמ' 71-80.

ט. המכתב נדפס בספר זכרון הנ"ל עמ' 76. הבקשה נעשתה לפי הצעת משה צינוביץ והמענה נכתב ביום ב' ט"ו שבט תרצ"ט. אפילו בסוף ימיו של רבנו, כשהיה חולה וחלש, לא נימנע מלהשיב לכל שואליו אפי' על דברים קטנים בלתי חשובים כאלה.

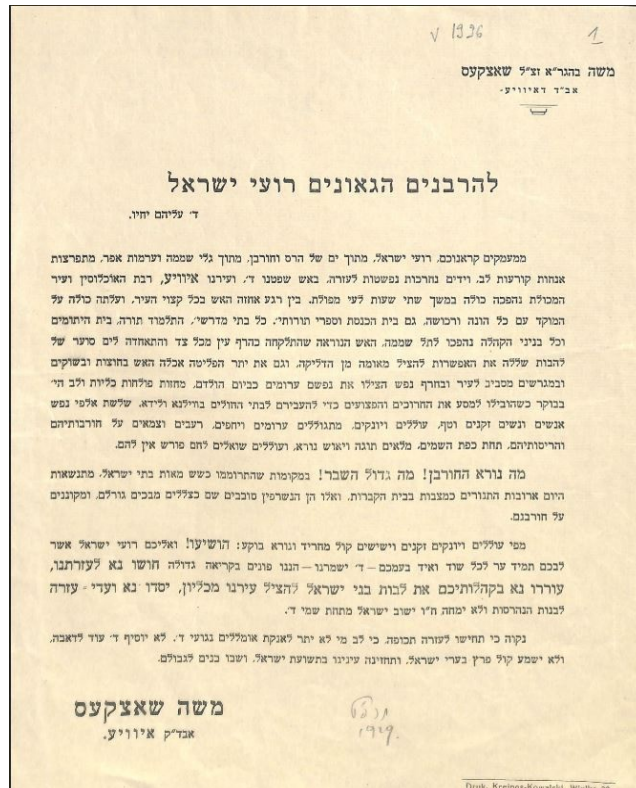
...באשר כן היה גורל החבורים המסודרים אשר השאיר אחדיו אבי זקני הגאון הגדול
מו"ה משה ארי' ליב זצ"ל האבד"ק איוויע שנשרפו בהשריפה הגדולה שהיתה
שם בשנת תרנ"א.

ואכן מוצאים שרבנו פעל לאסוף כסף עבור ניזוקי העיר בכמה מקרים של שריפות.

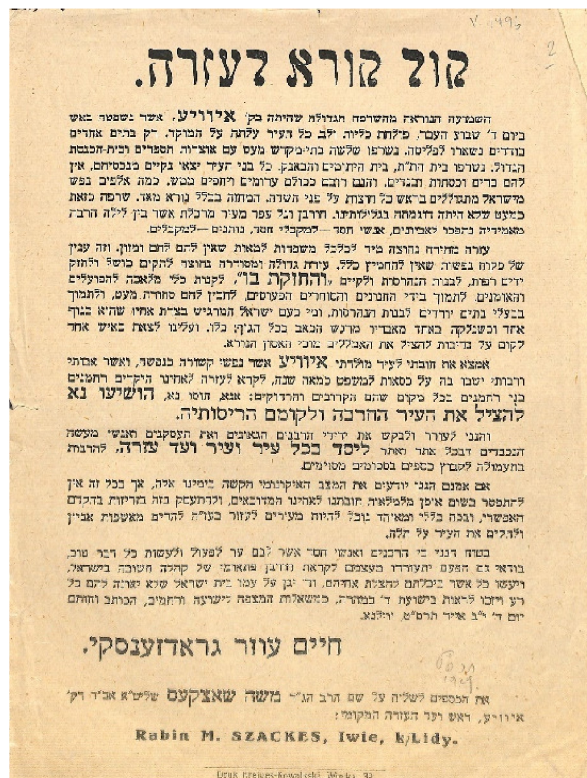

קריאה מרבנו בעצם כתב ידו 'להשתתף בצרת אחיהם' - השריפה באיוויע תר"ס

קול קורא מהרב של איוויה הג"ר משה שאצקס, מקורבו של רבנו, על שריפה בשנת תרפ"ט

קול קורא מרבנו לבוא לעזרת העיר איוויה החרבה בשנת תרפ"ט

נפלא מה שכתב רבנו ב'קול קורא' של שנת תרפ"ט:

אמצא את חובתי לעיר מולדתי איוויע אשר נפשי קשורה בנפשה, ואשר אבותי ורבותי ישבו בה על כסאות למשפט כמאה שנה, לקרא לעזרה לאחינו היקרים רחמנים בני רחמנים בכל מקום שהם הקרובים והרחוקים: אנא, חוסו נא, הושיעו נא להציל את העיר החרבה ולקומם הריסותיה.

רבנו היה מעודכן בכל הנעשה בעיר, ועם רבניה היה לו קשר הדוק ובחלק מהם גם קשר משפחתי.¹

1. ראה כתבי העת של התקופה; כאן אביא כמה ציטוטים על השריפות באיוויע.

'המליץ' ט"ו אב תרמ"ה (גל' 53), עמ' 858:

איוויע (פ. ווילנא), 7 יולי – ביום ה' 4 יולי לפנות ערב יצאה אש מאת ד' ותאכל עשרים בתי חמוד... וביניהם בית מדרש החדש, ועוד שפלי בתים ובתי אוסם סה"כ 35 בנינים... הנה כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד' – את הבית מדרש החדש אשר באמת התנוסס כאבן נזר בעירנו, ויהי לנו למקדש מעט...

אחריו בא אישור מהרב:

כנים כל דברי הכותב, כי נזק רב סבלו כל העיר, והעולה על כל הוא בהמ"ד החדש אשר מחירו עולה יותר מארבעת אלפים ר"כ, ובהמ"ד הישן גם הוא כבר בא מועד להקימו על תלו, ומי יתן והיו דברינו לרצון לפני המו"ל להיות למליץ יושר לנו להחזיק בידנו אולי יצליח ה' חפצנו בדינו. הכ"ד הכו"ח יום א' ז' מנ"א תרמ"ה לפ"ק איוויע.

דוד שלמה בהרב הגאון מ' משה אריה ליב זצלה"ה גראדזענסקי החופ"ק הנ"ל.

'המליץ' ד' אייר תרנ"א (גל' 94), עמ' 6:

איוויע (פ. ווילנא מחוז אשמינא) – בליל ד' כ"ח ניסן פרצה תבערה נוראה בעירנו, כי יצאה אש מבית איש אשר לא מב"י ותאכל יותר ממאתים בתים אשר לא חלה עליהם אחריות מאש, והם יותר משני חלקי העיר. כל אנשי העיר נמלטו בעור שניהם מחוץ לעיר מפני האש הגדולה והתבערה הנוראה... אין לתאר את מצבם הנורא של האמללים אשר נשאר ערום ובחוסר כל... משה מאסטקאווי.

אחריו מאשר הרב את דברי נכדו (בן בתו):

כל דברי נכדי היקר שי' נאמרים באמת, ומשפטיך תהום רבה, וכל המרחם כו', ולמען הצדקה הגדולה הזאת יתברכו בברכה המשולשת כחפץ מוקירם ומכבדם.

דוד שלמה גראדזענסקי החופ"ק איוויע.

(ב'הצפירה' מיום ד' אייר [גל' 94], עמ' 282: מעיר איוויע כותבים לנו כי ביום כ"ח ניסן... ותאכל יותר ממאתים בתי מושב... ויושבי העיר נשארו בעירום ובחסר כל ומבקשים עזרת נדיבים.)

'המליץ' כ"ו תמוז תר"ס (גל' 153) עמ' 1:

איוויע – ביום ג' כ' תמוז בשעה 8 בבקר, יצאה אש מאחד מבתי עירנו איוויע... ואכלה שלשה חלקי העיר במשך שלש שעות. כשלש מאות בתי ישראל ומלואם... ועתה צעקת בני העיר נוראה מאד, כי יותר מאלפים נפש אדם נמצאים בחוצות ובשדות באין מחסה ומסתור, בלי מזון, בלי כסות ושמלה... ע"כ נושיט ידינו לעזרה לאחב"י... חנונו נא אחינו! חוסו! חמולו נא! העניקו נא לאחיכם כטוב לבבכם...

אביו של רבנו, הגאון רבי דוד שלמה ומשפחתו

הגאון רבי דוד שלמה, אף הוא נולד באיוויה בשנת תקצ"א ל'אביו הגאון הגדול בדורו' מו"ה משה אריה ליב"י שדיה האבד"ק איוויה כעשרים ושבע שנים. על הגאון רבי

עש"ק כ"ג תמוז תר"ס לפ"ק איוויע.

דוד שלמה גראדזענסקי מאיוויע, קלמן משכיל איתן, יצחק יאזעפזאהן, מאיר הארקונד, רפאל ב"ר נח רובינאווסקי, אייזיק גולדבערג.

(ראה גם ב'המליץ' מיום ח' אלול תר"ס, גל' 187, עמ' 3). ראה 'הצפירה' מיום כ"ו אלול תרס"ה (גל' 194): דליקה גדולה היתה בעיר איוויע ותחרב 26 בתי דירות, רובם של יהודים...

יא. אביו הגרד"ש שימש כרב עד פטירתו בשנת תרס"ד; אחריו שימש כרב העיר גיסו של רבנו, חתן רד"ש, הג"ר יצחק קוסובסקי, עד אמצע מלחמת עולם הראשון אלול שנת תרע"ה; אחריו שימש כרב הג"ר משה שאצקעס (אמו חיה ראשע היתה בתו של מרת בריינא, אחותו של הגאון רבי אליהו אליעזר, חותנו של רבנו) עד שנת תרצ"א.

הרב האחרון של איוויה היה הג"ר זאב הלוי פרלמן (ראה עליו בספר זכרון לקהילת איביה, עמ' 194-196). ראה באגרות רח"ע ח"ב, אג' תתקעג מיום ט"ז חשון תרצ"ט: ...כתבתי מיד להרב דאיוויע [רבי זאב פרלמן] והיום קבלתי תשובתו כי כבר הודיע להדר"ג פרטי הדברים וגם שלח העתק הגב"ע...

יב. כך לפי ר"ד כ"ץ ב'תנועת המוסר'; ב. צ. אייזענשטאדט, דור רבניו וספריו ח"ב, ווילנא תר"ס; ש. רוטשטיין, אחיעזר תש"ב. אולם, בספר זכרון לקהילת איביה, עמ' 182 נאמר שרד"ש נולד בשנת תקפ"א, ונראה שהיא טעות.

יג. כך הוא לשון רבנו על שער ספריו שו"ת אחיעזר.

יד. רבי משה אריה ליב נולד בנאווארדוק לאביו רבי אהרן. בהיותו צעיר נתבקש לשבת על כסא הרבנות באיישישוק, ולאחר תקופה קצרה נבחר לרבה של איוויה, בה נשאר עד סוף ימיו. בספר זכרון הנ"ל מובא על ידי הכותב אברהם הכהן אליאב (אליוביץ), איש איוויה, בעמ' 180, שרבי משה אריה ליב כיהן 37 שנים רצופות כרבה של איביה. בהמשך מביא סיפור זה:

ברם כשנתקבל ר' משה אריה-לייב כרב באיביה היה חשוך בנים במשך תקופה ארוכה. בדעתו היה לתת גט-פיטורין לאשתו לפי ההלכה. לבסוף החליטו (הוא ואשתו) לחכות עוד שלש שנים, כי בינתיים נתקבל לאב בית דין של קהלת איביה וכידוע, משנה מקום משנה מזל... לשמחתם נתקבלה תפילתם ונולד לר' משה לייב בן באיביה, שקראו את שמו בישראל דוד שלמה...

אם נניח שרבי דוד שלמה נולד בשנת תקצ"א ומיד אחר שהגיעו הוריו לאיביה, נמצא שרבי משה שימש כרב העיר רק 27 שנים. אבל הכותב הוא לשיטתו שסובר שרבי דוד שלמה נולד בשנת תקפ"א – דבר שלא מסתבר כלל – וממילא שימש רבי משה 37 שנים כרב העיר. ב'תנועת המוסר' כותב ר"ד כ"ץ שרבי משה אריה ליב, "ישב על כסא הרבנות באיוויה יותר מארבעים שנה", וצ"ע. חתנו של רבי דוד שלמה, רבי יצחק קוסובסקי, (בתולדות רבנו רח"ע) כותב: האב (רמא"ל) והבן (רד"ש) שימשו ברבנות בהעיר ההיא (איוויה) זה אחר זה במשך של יותר משמונים שנה. רבי דוד שלמה שימש בין השנים תרי"ח עד שנת פטירתו בתרס"ד – בערך 46 שנים. לפי דבריו רבי משה אריה ליב שימש לפחות 35 שנים כרב העיר.

בנוגע לסיפור עצמו על רבי משה אריה-ליב, הסיפור מובא ב'תנועת המוסר' ואחריו אצל א. סורסקי בתולדות רבנו הנספח לקובץ אגרות ח"ב, תש"ל. אלא ששם מוסיפים ידע על סיפור, דבר שלא היה ולא נברא.

משה כותב ש"ב הגאון רבי צבי הירש גראדזינסקי אב"ד אמאהא:י

...הגאון רבי משה ליב ז"ל שהיה מפורסם בדורו לגאון בהוראה ובקי נפלא בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, ובהיותי בנאוהרדק שמעתי מפי המופלג והנכבד ר' ישראל יערוזעלימסקי (אביו של הרב ר' נחמיה יערוזעלימסקי ז"ל) שהיה ב"ד שמש ויעץ אצל מרן רבי יצחק אלחנן שהיה אז האבד"ק נאווארהדאק, שפעם אחת שמע הגאון רי"א ז"ל שלמחר יבוא הגאון ר' משה ליב אב"ד דאיוויע לנאווארהדאק אודות איזה ענין הדרוש לו שם, וא"ל הגאון רי"א ז"ל לר"י השמש שלו שצריך לו לעיין היום להיות נכון למחר באיזה חידושי תורה אמיתי להלכה לומר לפני הגאון רמ"ל הרב דאיוויע שהוא עמק גדול ובעל סברא, ומפני שהיה טרוד מאד באותו היום במילי דמתא לא היה לו פנאי להכין כחפצו, וכאשר היה דרכו של הגאון רי"א ז"ל להשכים בבוקר קודם עה"ש ללמוד תורה, וכן עשה בבוקר זה והשכים ללמוד והוציא גמ' ופתחו ובא לידו איזה סוגיא עמוקה אשר לא עסק בה זה זמן כביר ונתן דעתו עליה לעיין בסוגיא זו היטב עם כל המפרשים ועלתה בידו לחדש בסוגיא זו חידוש נכון, ולמחר כאשר בא אצלו הגאון רמ"ל... לקבל פני המרי דאתרי הציע לפניו הגאון רמ"ל לפני הגאון רי"א זה החידוש באותה סוגיא עצמה שחידש הגאון רי"א ז"ל בבוקר קודם בואו, ושני הגאונים ז"ל כווננו לד"א...

ב'תנועת המוסר' כותב: ר' דוד שלמה נולד לאביו, לאחר עשרים שנה לנשואיו. אביו החליט כבר לגרש את אשתו, כפי ההלכה, אבל צדיק אחד ומקובל מפורסם בשם ר' משה'לי איוויער, יעץ לו לחכות עוד שנה, ובסוף אותה שנה נולד לו בן זה...

סורסקי אף מוסיף בהערה מי הוא זה רבי משה'לי איוויער וכותב: הצדיק רבי אלכסנדר זיסקינד מהורודנא מספר אודותיו בספרו 'סוד ושורש העבודה...' שמעתי על אדם גדול ומפורסם ר' משה איוויער ז"ל כששמע שנולד בן זכר בעירו היה שמח שמחה גדולה ואמר, נולד עבד להבורא ית"ש.

הרי שניהם מתייחסים את הסיפור אל רבי משה איוויער, וסורסקי אף מזהה אותו להגה"צ רבי משה שהיה תלמיד חבר להגר"א, אלא שאין לדבריהם שחר שהרי רבי משה הנ"ל נפטר בשנת תקל"א, עוד קודם שנולד אביו של רבי דוד שלמה!

טו. בהקדמה כללית לספרו 'מקראי קודש' על הלכות קריאת התורה, נויארק תש"א, עמ' 7. הגאון רבי צבי הירש היה ש"ב של רבנו כמו שהוא מפרט בהקדמתו שם – ראה למעלה. הוא נולד בשנת תרי"ח בנאווארהדאק לאביו רבי מאיר ולמד בצעירותו באיוויע. משם עבר לקאוונא והתקרב אל מרן רבי יצחק אלחנן ואף הוסמך להוראה על ידו. כמו כן למד בוילנא בשנת תרמ"ח והיה לו קשר הדוק עם ש"ב רבנו. לאחר זמן עבר ללמוד בישיבת וואלאזין. בשנת תרנ"א עבר לאמריקה ונתקבל לרב העיר אמאהא שבמדינת נעבראסקא. היה מגדולי הפוסקים בארה"ב ומאוד פעיל למען שמירת הדת בכל המדינה. היה ממייסדי אגודת הרבנים וזכה להדפיס מספר ספרים בהלכה ובאגדה. הוא נפטר ב"ח טבת תש"ח, בשנת התשעים לחייו. (ראה תולדותיו באריכות בספר 'מועדי צבי' שיצא לאור מכתב ידו בשנת תשע"ו על ידי הרב שלום דזיקאב נר"ו).

הגאון רבי משה נפטר באור לערב יום הכיפורים שנת תרי"ח. הג"ר יצחק קוסובסקי, חתן בנו רבי דוד שלמה, מביא בהקדמה לספרו 'שבת ומועד' דבר נפלא על הגאון רבי משה אריה ליב:

לאחר פטירתו מצאו רשום בכתב ידו הקדושה על גליון הגמרא שלו, על מה שאמרו ז"ל, מת בערב יום הכפורים סימן רע לו, (כתובות, ק"ג), בזה"ל: הני מילי כשמת בערב יום הכפורים לפנות ערב, לאחר שהכין את עצמו להכנס לקדושת היום הקדוש ולא הניחוהו מן השמים, שאז הוא סימן רע לו. אבל אם מת בערב יום הכפורים בבוקר. בטרם הכין את עצמו לקדושת היום הקדוש הבא, הרי זה כאילו מת באחד משאר ימות השנה, ואין כזה כל סימן רע לו. ויהי הדבר לנס, שעל עצמו כתב את הדברים ההם. הסכמתו של רבי משה אריה ליב על הספר 'מנחת יעקב', ליק תר"כ מאת הג"ר יעקב ב"ר צבי הירש, מ"מ וד"צ בעיר נאווהרדאק, נדפסה יחד עם הסכמתם של גדולי הדור כמרנן רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבי רפאל יו"ט ליפמאן היילפרין מביאליסטוק בעל העונג יום טוב, ורבי יחיאל העליר. י"ח

טז. ח"א, ירושלים תש"ו, דף ג' בהערה.

יז. בהקדמתו לחלק ראשון של שו"ת אחיעזר כותב רבנו הטעם למה הוא מדפיס את חידושי. בתוך דבריו הוא כותב:

...בין כה קרבו ימי הזקנה ואמרתי עת לעשות לביתי, כי אי אפשר לדחות עוד לימים יבואו כי מי יודע מה יולד יום ואם לא יהי לריק כל עמלי והכתבים יאכלום עש [כאשר כן היה גורל החבורים המסודרים אשר השאיר אחרי אבי זקני הגאון הגדול מו"ה משה ארי' ליב זצ"ל האבד"ק איוויע שנשרפו בהשריפה הגדולה שהיתה שם בשנת תרנ"א]...

בנו הגאון רבי דוד שלמה הדפיס חידושי תורתו בנספח לכת"ע 'הלבנון', 'כבוד הלבנון' מיום כ"ה אד"ש תר"ל (עמ' 99), תחת הכותרת 'קרן לדוד'. בסוף מאמרו כותב:

ועתה ידידי עורך הלבנון! שלום לך ושלום לעוזריך! פתח לבנון דלתיך ויבואו בו מכבדי התורה ממכובדיך, ובפעם בפעם, (ברצות ד' דרכי, וזמני ירשני לקרוא לי דרור מטרדותי ועבודתי) אבוא גם אנכי לקראתך במנחות בלולות בשמן, מהנמצאים אתי בכתובים, וכן אולי אעשה לך מטעמים גם מכתבי אבי הגאון זצ"ל, אשר הנם כמה באגן, תשובות יקרות ומעילות להלכה ולמעשה, וחידושים על גפ"ת, ומדרשים, ודרושים, (אשר הנני להעיר בזה את אוזן המדפיסים והמ"ס אם יאבו להאיר אור חדש על שדמת עמם, כי יאילו לפנות אלי במכתביהם), גם אבוא אליך וברכתך, כתקות הכו"ח בחדש אד"ר,

איוויע, קרית חנה דוד שלמה בהגאון מו"ה משה ארי' ליב ז"ל גראדזענסקי

הגהותיו של הגאון רמא"ל על שו"ת נודע ביהודה נדפסו במהדורת ווילנא תרע"א.

יח. ראה גם ספר 'מנחת יעקב', ווארשא תר"ן, מרבי יעקב אליעזר ב"ר יהודה הלוי סג"ל מדינאבורג, חידושים על כמה מסכתות. בסוף הקדמתו כותב:

...עשר שנים עד ארבעה עשר אשר השיאו לי אשה למדתי בעיר מגורי באיוויע שני שנים הראשונים אצל ר' יוסף מופלג גדול שהיה ד"ץ בעיר ושני שנים האחרונים למדתי אצל הרב בעיר הוא היה גאון מפורסם בדורו חריף גדול ובקי נפלא מוהר"ר משה ליב זצ"ל מילידי נאוארדאק...

רבי דוד שלמה ירש את מקום אביו ברבנות איוויה. בצעירותו למד רד"ש אצל רבנו ישראל מסאלאנט בקאוונא בבית המדרש נבייזר. משם עבר לוילקאוויסק ונשא את האשה רבקה עלקא בת רבי חיים עוזר איינהארין, מנכבדי העיר. רבי דוד שלמה יושב מספר שנים על שלחן חותנו בוילקאוויסק, דבוק בלימוד התורה עם כמה אברכים חשובים, ביניהם אלו שעתידיים להיות גדולי ישראל כמו הגאונים רבי יחאל הלר בעל 'עמודי אור' ורבי ברוך מרדכי ליפשיץ בעל 'ברית יעקב'. בשנת תרי"ח נקרא למלא מקום אביו ברבנות איוויה.

יט. רבנו ישראל התיישב בקובנה בשנת תר"ט עד בערך תרי"ח. רבי נפתלי אמשטרדם כותב בכת"ע 'הלבנון' (הוספה להלבנון נומער לז שנת חמש עשרה, ב' אייר תרל"ט): ...אם ראה או שמע איך ישבו פה עירנו קאוונא לומדים מופלגים בקלויז ה"ג מוהר"ץ נאוויאזקי עד מאה וחמישים אנשים אנשי שם מצוינים בפלפולא חריפתא ובהלכה...

בין הלומדים שם היו גדולי עולם כמרנן רבי אליעזר גורדון מטלז, רבי יעקב יאזיף מווילנא (רב הכולל בני"), רבי איצלה פטרבורגר, רבי שמחה זיסל זיו, רבי מאיר מיכל רבינוביץ משאט, רבי ירוחם יהודה ליב פרלמן ממיינסק, רבי נפתלי אמשטרדם ועוד. ראה על פרק זה בחיי רבנו ישראל אצל ר"ד כ"ץ 'תנועת המוסר' ח"א. כ. לפי ש. רוטשטיין בספרו 'אחיעזר' – תולדות רבנו, תש"ב; ספר זכרון לקהילת איביה, עמ' 182. אולם, בדרכונו וברשיון אזרחות של רבנו, נרשם שם הוריו: דוד ולאה איינהארין, אבל היא טעות שהרי היתה לרבנו אחות בשם פייגא לאה, אשתו הראשונה של גיסו הגר"י קוסובסקי. גם אשתו הראשונה של רבנו נקראת לאה – ראה צילום חתימתה על מכתב ברכה שחתומים עליו רבנו ואשתו ובתו, וחתמה בשם לאה. ראה גם דברי תנחומים שנדפסו בקובץ 'שערי ציון' הירושלמי, שבט-אדר ב' תרפ"ד: 'נטפי נחומים', מערכת 'שערי ציון' מביעה רגשי תנחומים לכבוד הגאון האמתי פאר הדור מרן רבי חיים עוזר גרודזנסקי שליט"א ראש הרבנים בוילנה, לפטירת רעיתו הרבנית מרת לאה ע"ה...

'כוס תנחומים', נדהמנו לשמוע מהאסון הגדול שקרה לשארנו נזר משפחתנו הגאון מאור הגולה רבי חיים עוזר גרודזנסקי שליט"א בוילנה, במות עליו רעיתו הכבודה שארתנו הרבנית מרת לאה ע"ה. הננו משתתפים בצער העמוק ובצער כל משפחתנו בארץ ובגולה, בעבודתו הבכירה לעם ישראל, תורתו וארצו, ימצא נחומים. אהרן שצקס, שלמה בלזר.

הנהלת כולל ווילנא וזאמוט קו"ל בעה"ק ת"ו, מביעה רגשי תנחומים והשתתפות בצער של נשיאה הגאון פאר הדור והדרו מרן רבי חיים עוזר גרודזנסקי שליט"א ראש רבני ווילנא, לפטירת רעיתו הרבנית מרת לאה ע"ה...

אמנם יש להעיר לפי המכתבים של רבנו ישראל סאלאנטר אל חתנו הגרא"א שמתייחס לנכדתו, אשת רבנו בשם 'אלטע' – ואולי זאת שם כינוי או שהיתה לה שני שמות, אבל עדיין יש להעיר למה קוראה רבנו ישראל רק בשם אחד. על מצבתה הנמצאת בוילנא רשום 'אלתה' ולא לאה.

כא. בן רבי צבי הירש איינהארין שהיה אחיו של הגר"ר זאב וואלף איינהארין מהורודנא, בעל 'מדרש תנאים' (תקצ"ט) על פרקי דרבי אליעזר ו'פירוש מהרז"ו' על מדרש רבה ועוד, בני רבי ישראל איסר. בתולדות רבנו המובאות בהקדמה לחלק רביעי של אחיעזר מובא שרבי ישראל איסר היה בן רבי עוזר איינהארין שהיה 'חתנו של הגאון המפורסם ר' צבי הירש ינובער זצ"ל'. ובהערת שוליים נאמר: רצ"ה ינובער היה גם חותנם של הגאונים ר' אהרן ברוידא, ור' יהושע צייטלין משקלאוו בעל עמודי גולה על הסמ"ק. (צ"ל בעל ביאור הנקרא הגהות חדשות על ספר עמודי גולה אשר נקרא ספר מצות קטן – ד.ק.).

בוחו בתור מורה הוראה מוכח מהסיפור שהביא קרובו הגרצ"ה גראדזינסקי אב"ד אמאהא:י

...ובימי עלומי שמעתי סיפור מפי ש"ב הרב הג' ר' דוד שלמה ז"ל הרב דאיוויע, אביו של הגאון המפורסם ר' חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא ז"ל... כי פעם אחת היה לו ויכוח גדול בדין א' עם הגאון הגדול החרדי עצום ר' מרדכי קלאצקי זצ"ל שהיה אז אב"ד בעיר לידא הסמוך לאיוויע, והגאון רמ"ק האריך בחריפות כדרכו, אבל הגאון רד"ש... היה בעל הוראה, אחד מתלמידי החשובים של הגאון ר' ישראל סאלאנטער ז"ל שהיה דרך דרך אמת שלא להשתמש בפלפולים מה שנוגע להוראה, רק להלך בשכל הישר כדרך רבותינו הראשונים ז"ל, לכן כתב לו הרב הג' רד"ש להרב הג' רמ"ק אב"ד לידא לפרש לו מאמר אחד בגיטין (נח):

במעשה דריב"ח שהלך לדרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, הלך ועמד על פתח בית האסורים. אמר, מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים, ענה אותו תינוק ואמר, הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו. אמר, מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו, לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל, ומנו רבי ישמעאל בן אלישע. ועי' ברי"ף שם שכתב וצריך לדעת מה חכמתו של אותו תינוק שבשביל שידע להשיב סופו של פסוק אין כאן חכמה נשגבה, ולמה אמר שיהיה מורה הוראה בישראל ולא אמר שיהא גדול בישראל.

והסביר הרב רד"ש ז"ל במשל שהיה אצל עשיר אחד בן יחיד נער וטוב ועילוי גדול בתורה והשדכנים מסתמא מהרו לשדך אותו עם בת יחידה של גביר אחד מופלג בתורה ומיוחס גדול, ושלה הגביר אבי הבת גדול אחד לנסות את החתן אם הוא באמת עילוי גדול... פתח הגדול את מסכת בבא קמא... ואמר להחתן העילוי שיעיין היטיב משנה זו ואח"כ יאמר לפניו פי' המשנה... והחתן... לא ידע מה לעשות... אך החתן העילוי היה לו שכל ישר אמר בלבו אם אבוא לפלפל במשנה זו אין לדבר סוף, כי שערי קושיות ותירוצים לא ננעלו. לכן... הגיד לפניו פי' המשנה כפשוטו כפירשי' וחשב בלבו אם יבא הגדול להקשות איזה קושיא אז יחכם מה להשיב עליה, וכן עשה.

כב. ראה לעיל על הגרצ"ה; הסיפור מובא בהקדמה כללית לספרו 'מקראי קודש' על הלכות קריאת התורה, עמ' 6.

והגדול המנסה הזה בראה החכמה הזה מהחתן הבין שיש לו שכל ישר, וזהו העיקר שחפץ לדעת ותו לא כי אין סוף לפלפולים ואין זה עיקר להוראה, וע"י פלפולים לפעמים יכול לטהר שרץ בק"ץ טעמים.

וזה הדבר עצמו במעשה דריב"ח עם אותו תינוק, כי כאשר שאל ריב"ח שאלה זו מי נתן למשיסה כו', אילו אירע זאת בנער אחר שאין לו שכל ישר היה חושב מסתמא גם ריב"ח ידע סוף הפסוק, אלא מסתמא יש לו כוונה אחרת בשאלה זו, והיה מעיין מה להשיב ומה קשה לו והיה נוטה מפ"י הפשוט. אבל התינוק הזה השיב לו כפשוטו של מקרא וא"ל סוף הפסוק כפשוטו וכמשמעו בלא פלפולים, מזה הבין ריב"ח שיש לו שכל ישר הדרוש להוראה, לכן אמר מובטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל.

חז"ן מלחיות מורה ומנהיג לקהילתו בדברי תורה והלכה, היה הגרד"ש מעורב עם כל הנעשה בעיר וחוצה לה, דאג לבני עירו בכל מצביהם, והכניס מודעות בעיתון להציל נשים מעיגון. כמו כן הביע הכרת הטוב לכל המסייעים לתושבי העיר, ועשה כך גם ברבים. יי

אף שנראה שרבי דוד שלמה העלה על הכתב חידושייו, יי מעט מאוד נשאר לנו לפליטה. התחלת

כג. ראה לדוגמה ב'המגיד' (הוספה) מיום ט"ו אלול תרל"ה (גל' 36), עמ' 322:

קוראי המגיד וסופריו! אנה הטו אזנכם לקול אשה קשת רוח שרה בילא בת אברהם מפה, העזובה מבעלה היא ושתי בנותיה בעני ובלחץ כי זה יותר משנה תמימה אשר לא הקשיבה ממנו כל דבר, ומקדם ה' מקום תחנונו בקאלאניא האלבשטאט בטאוורציסקי גובערנע וזה כשנה אשר נסע והלך משם ולא נודע עקבותיו... ואתם היודעים את האיש הזה, הטיבו נא חסדכם עם האשה האומללה הזאת, והודיעו לכבוד הרב בעל המגיד או אלי הח"מ, וד' הטוב ישלם לכם נחומים כעתירת הכו"ח בעד האשה האומללה הזאת. פה איוויע גובערנא ווילנא ר"ח תמוז תרל"ה לפ"ק.

דוד שלמה בהרב הגאון מו"ה משה אריה ליב זצלה"ה גראדזענסקי מאיוויע.

כד. ראה לדוגמה ב'המגיד' מיום י"ג טבת תרמ"א (גל' 49), עמ' 420:

'מזכרת תודה וברכה'

הנני להגיד בקהל רב בשערי מכה"ע 'המגיד' צדקת הגביר הנעלה רודף צדקה וחסד ה' יאזעף לאען שליט"א אשר הנה כעת בנעוופארט-מאן בענגלאנד, ובשם רבים מקרוביו בבני עירי אשא לו די תודה וברכה על חסדו הגדול אשר הפליא עמהם לעשות וכי יוסף הוא המשביר לבית אחיו... כי זה כשלשים שנה אשר התרחק נדוד מעירנו... ואחרי הדרישה והחקירה... נודע לו כי מרבית בני משפחתו לא תטיב למו ההצלחה פנים, מהר ויפתח ידו הנדיבה וישלח למענם חמש מאות רז"כ לחלקם לכל אחד בשווא דדינא... ועל הטוב יזכר ידידי היקר הנכבד מוה' דובער גינצבורג ש"ץ ושו"ב דנעוופארט-מאן כי הוא המליץ ביני ובין הגביר מוה' ר' י"ל...

דוד שלמה בהרב הגאון ר' משה ארי' ליב זצלה"ה גראדזענסקי החופ"ק איוויע

יום א' י"א כסליו לסדר "ואתה אמרת היטיב איטיב עמך" תרמ"א

כה. ראה 'דור רבניו וסופריו' (לעיל): חדושים רבים בהלכה ואגדה נמצאים בכתב ידו. דברים אלו הועתקו בכת"ע 'הפלס' – ראה בהמשך.

הדפסתו של חידושויו היתה על דפי כתה"ע 'הלבנון' מיום כה אדר שני תר"ל בתוך הנספח 'כבוד הלבנון'. תחת הכותרת 'קרבן לדודי' מקדים הגרד"ש את חידושויו בדברים אלו:

לבנון יקר! מאז שמתי עין חודרת על הודך והדרך, בדרך אשר בחרת לך, מאז נתתי את לבי להתבונן במטרת חפצך ומפעליך, והנה אך מושב חכמים וזקנים אמצא בשעריך, רבנים גאונים ונבונים במרום הדרך, אתך יצאו ויבואו במוצאיך ומבואיך, ובידם סלי בכורים למנחה לקוראיך, ואנכי, אם אמנה הפריעני זמני עד כה, מלהמנות בין אלה נותני מהודם תפארתך עליך, יפעמני גם אני חפץ אלה משחרך, האומר לנפשי למה זה יפקד מקום דוד מסוד נואמי נעים נאומיך? וראה זה מצאתי בין כה וכה נכון לפניך, קחהו לקרבן רצון על מזבחך בהיכליך.¹

אחר חידושויו כותב שוב הגרד"ש:

ועתה ידידי עורך הלבנון! שלום לך ושלום לעוזריך! פתח לבנון דלתיך ויבואו בו מכבדי התורה ממכובדיך, ובפעם בפעם, (ברצות ד' דרכי, וזמני ירשני לקרוא לי דרור מטרדותי ועבודתי) אבוא גם אנכי לקראתיך במנחות בלולות בשמן, מהנמצאים אתי בכתובים, וכן אולי אעשה לך מטעמים גם מכתבי אבי הגאון זצ"ל...²

רבנו מביא דברי אביו בכמה מקומות בספרו אחיעזר ומפלפל בהם – ראה ח"ב סי' ט סק"ג: ...ושמעתי מאאמו"ר הרב ז"ל שנשתפק בזה אי אין מבטלין איסור לכתחילה איסור דאורייתא באופן שגם אחרי הביטול יהי' אסור מדרבנן כיון דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן ובדרבנן הא לא יתבטל... (ועל אותו נושא שוב בח"ג סי' מט).

ח"ג סי' עח: ווילנא כ' שבט תרמ"ד לאאמו"ר הרב ז"ל.

בספר 'שפתי יעקב', ווילנא תרס"ו,³ מובא תשובה של רבי דוד שלמה בענין טחול.⁴

כו. נראה שזה השם שקרא לספר חידושויו.

כז. כאן כותב חידושויו לבאר את הרמב"ם בפ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"ה שכתב: אלו הן הנסכים בין לעולה בין לשלמים כשיעור הזה... חוץ מכבש העולה שמקריבין ביום הנפת העומר כו', ובהשגת הראב"ד: א"א זה שבוש כו'. המאמר חזר ונדפס בשו"ת אחיעזר החדש ח"ד סי' ע.

כח. הבאתי את הקטע והמשכו לעיל בהערה על אביו הגאון רבי משה אריה ליב.

כט. חידושים על הש"ס ושו"ת לרבי אלכסנדר זיסקינד יעקב, רב בסטאכאו, מתלמידי מרנן הנצי"ב והגר"ח בוואלאזין. הספר עוטר בהסכמות הגדולים מרנן, הגר"ח מבריסק, הגר"ר מוואלאזין, הגר"מ מאשמינא, הגר"ה וואלק מפינסק, הגר"א רבינוביץ ממינסק, והגרשז"ס כהנא-שפירא מקריניק. בסוף באות מילים קצרות מהגאון רבי דוד שלמה מיום ר"ח תמוז תרס"ד, כלומר, ימים ספורות קודם פטירתו:

גם אנכי בא עורר את אוהבי החביבים לקרב את מיודעי ואוהבי היקר הרה"ג המחבר נ"י וראוי לקרבו כי אדם הגון הוא, ומהנכון מאוד לקרבו בכל האפשרי. ואקצר ואו"ש על ישראל אמן, ואנכי בא עה"ח אור ליום שלישי ר"ח תמוז תרס"ד פה ווילנא. דוד שלמה גראדזענסקי.

רבי דוד שלמה שימש כרב העיר כארבעים ושש שנים. ביום י' תמוז תרס"ד נפטר ונקבר באיוויה סמוך לקבר אביו הגאון. הודעה על פטירתו נדפסה בכתה"ע 'הפלס' בחודש אב, עמ' 687:

[זכר צדיק לברכה] ביום ה' יו"ד תמוז נפטר בעיר איוויה פלך ווילנא הרב הגאון המפורסם מוהר"ר דוד שלמה גראדזענסקי ז"ל האב"ד דשם משך ארבעים ושש שנה. המנוח מלבד גדלו בתורה ויראה עוד הי' חכם גדול במילי דעלמא, והניח אחריו חדושי רבים בהלכה ואגדה.¹ בכבוד גדול נספד ונקבר, ובני העיר מנו תיכף לממלא מקומו את חתנו הרה"ג ר' יצחק קאסאווסקי, ינחם ה' את בניו הגאון מו"ה ר' חיים עוזר נ"י דומ"ץ בוילנא ואחיו הר"מ דישיבת ראמיילעס שם ואת כל המתאבלים עליו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים תובב"א.

רבי דוד שלמה גראדזענסקי, אביו של רבנו

יוצאי חלציו של רבי דוד שלמה

א. הג"ר אברהם צבי הירש; נפטר א' דראש חודש כסלו תרח"ץ.²

אחריו בא מכתב קצר מרבנו לאשר את החתימה (אולי לא היה ברור מחמת זקנה):
הנני לקיים ח"י אא"מ שליט"א ולהכיר לטוב את הרה"ג מו"ה אלכסנדר זיסקינד יעקב הכהן שיחי' אשר למד הרבה תורה מתוך הדחק וראוי הוא לקרבת ישרים והי' מכירו ברוך כמשאלות הכו"ח לכבוד התורה ולומדי, ב' תמוז תרס"ד ווילנא. חיים עוזר גראדזענסקי.

ל. שם טז, ב: וזה דבר השאלה אשר שאלתי להגאון מו"ה דוד שלמה ז"ל הרב דאיוויע. ובהמשך: תשובה על דבר שאלתו בדבר טחול של עגל שנמצא כמין טחול יתר והעגל נתערב בשני עגלים כשרים. ובסוף התשובה: התשובה נכתבת ע"י הרה"ג ר' יצחק חתנו של הרב הגאון מאיוויע בציווי חותנו ז"ל.

לא. כאן נמצא בסוגריים: [באחת החוברות הבאות אולי תבא תולדותיו].

לב. ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סי' פג משנת תרל"ח: משחר טל ילדוטי מה שכתבתי לאחי הרה"ג ר' אברהם צבי הירש זצ"ל שהי' ר"מ בישיבת ראמיילעס דקהלתנו משנת תר"נ ואילך, וסע למנוחות עולמים אדר"ח כסלו תרצ"ח. רבי אברהם צבי הירש היה חתן רבי ישראל רבינוביץ מהעיר מיר. חתן השני של רבי ישראל היה הג"ר יוסף יצחק רבינוביץ אב"ד טורעץ (ראה ספר 'ברכת יצחק', ירושלים תש"י, בהקדמת בן המחבר בהערה).

פטירתו של הגראצ"ה מתוארת בכת"ע 'דאס ווארט' מיום א' כסלו תרח"ץ (גל' 678):

אתמול בבוקר בזקנה מופלגת נפטר בוילנא הרב הגאון מוה"ר צבי הירש גראדזענסקי ז"ל, הר"מ ומנהל הנודע של ישיבת 'ראמיילעס' בוילנא שנים רבות ומו"צ (אחיו הגדול של יב"ל הגרח"ע שליט"א). פטירתו

ב. הג"ר משה אריה ליב; נפטר ה' טבת תרפ"ג.

ג. רבנו, שנקרא על שם זקנו - אבי אמו, חיים עוזר איינהורן; נפטר ה' אב ת"ש.

ד. ר' אליהו איסר.

ה. ר' יעקב שמואל.

גרמה ליגון אמייתי בכל מקומות התורה בוויילנא.

לווייתו הוקבעה להיום. (תרגום חפשי מהידיש -

ראה שם על טוהר מידותיו ותורתו).

לג. רמא"ל עבר לגור בביאליסטאק מקאוונא - ראה

אגרות רח"ע, אג' תתריח מיום כ"א סיון תרמ"ה; ושם

אג' תתריט, אגרת מרמא"ל אל רבנו מיום ו' תמוז תרמ"ה,

ומענה רבנו מיום כ"ד תמוז (אג' תתרכ).

ראה בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' מא: מחליפות מכתבים בענינים שונים שה' לי בילדותי עם אחי הרה"ג

מו"ה משה ארי' ליב ז"ל (סע למנוחות עולמים ביום ח' טבת תרפ"ג). ושם סי' פב: מחליפות מכתבים עם

אחי הרה"ג מוה"ר משה ארי' ליב ז"ל, ערש"ק נחמו תרמ"ג איוויע.

לד. היה סוחר שגר בוויילנא במחיצתו של אחיו הגדול. ראה 'המליץ' מיום ח' תמוז תרנ"ז (גל' 142), עמ'

4: לכ' גיסי הרה"ג ר' חיים עוזר מו"צ בוויילנא ואחיו אלי' איסר גראדזענסקי שבאו לבקרני נדבתי ע"י

'המליץ' 30 ק' לטוה"פ בא"י [לטובת ועד הפועל בארץ ישראל], יה"ל זאלצמאן בדרוזגעניק.

רבנו מזכירו בתוך מכתביו וכותב לגיסו רבי יצחק על שלומו ומשפחתו - ראה אגרות, תקסא: ת"ל

לבני משפחותינו... וכן לאחינו מר אלי' איסר שי' ולכב"ב; אג' תקסז: גם אחינו מר אלי' איסר שי' הי'

חולה כחמשה שבועות וב"ה בשבוע זו יצא לחוץ ושל' לו; אג' תקפא - מכתב אל הרב דוב ארי' ריטסער:

...אשמח על המקרה אשר אנה לידי לדרוש א"ש הדר"ג שי' ע"י אחי היקר הר"ר אלי' איסר גראדזענסקי

הנוסע לרגל מסחרו בראטערדאם אשר בטח יבקר את הדר"ג בביתו; אג' תתריח: מאחי הצעיר אליהו איסר

שי' הגיעני מכתב שלום עם חידו"ת; אג' תתרלד: זה כשבוע ימים אשר אחינו מר אליהו איסר וב"ב באו

ג"כ הלום לדור בשכונתי, כלתו שרה נחלתה זה איזה חדשים...; אג' תתרמ: לאחינו מר אלי' איסר שי'

ב"ה של'ו; אגרות רח"ע ח"ג, אג' קיב אל גיסו רי"ק: ...ת"ל של'ו לנו ולכל בני משפחתנו, מסחר אחי א"א

ושותפו מר האסקינד מסחר הצוקער, מתפתח, אם כי בשעיר אנפין אבל בס"ד לא יחסר להם, גם בנו מר

אהרן שי' הוא שותף בהוצאת עתון אונזער קוריאר.

ר' אליהו איסר היה עסקן ופעיל בתנועת 'אגודת ישראל'.

בתולדות רבנו הנרשמות בחלק ד' של שו"ת אחיעזר

כתוב שר' אליהו איסר נפטר בשנת תרפ"ד, ואינו נכון

כלל שהרי בתוך האגרות שנכתבו עד שנת ת"ש הוא נזכר

בחיים. נראה שנהרג בשואה יחד עם בני משפחתו.

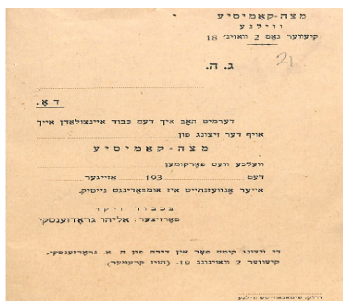
בנו היה הסופר היידי אהרן יצחק גראדזענסקי - שפרש

מחיי הדת, כמוזכר באגרתו. לזכותו יאמר שמסר שלשת בניו לרשות אביו שחינך אותם במוסדות תורניים,

אמנם כולם נהרגו בשואה - ראה ה. אבראמאוויטש, פארשוונדענע געדטאלטן, תשי"ט, עמ' 41-48.

לה. ראה 'המליץ' מיום ז' אלול תרס"א (גל' 177), עמ' 4: יה"ל זאלצמאן בדרוזגעניק לאירוש גיסו יעקב

שמואל בן הרב אב"ד דאיוויע נדב 50 ק' לטובת נשרפי עיר פינסק.

- ו. שרה אשת רבי יהודה ליב מאסטקאווי.¹
- ז. טייבא אשת רבי יהודה ליב זאלצמאן מדרוזגעניק.²
- ח. ריישא אשת ר' אליעזר מאיר האסקינד.³
- ט. פייגא לאה אשת הגאון רבי יצחק קוסובסקי.⁴ נפטרה בדמי ימיה באיוויה ביום ח' אב תרס"ה.

ראה מודעות הניחומים לרבנו בעיתון 'דאס ווארט' הווילנאי מיום כ"ב אלול תרפ"ח (גל' 206): א. 'ועד הרבנים דווילנא' מביע בזה רגשי השתתפות בצער ויגונו העמוק של ראש הועד הגאון הגדול מוהר"ר חיים עוזר גראדזענסקי הי"ו מפטירתו הפתאומית של אחיו היקר הנכבד מו"ה יעקב שמואל ז"ל ומפטירת גיסו הנכבד היקר מו"ה יהודה ליב זאלצמאן ז"ל... (וכן מודעות נוספות בגליון הבא [207] מערב ר"ה).

בתולדות רבנו הנרשמות בחלק ד' של שו"ת אחיעזר, רשום בן בשם שאול. נראה שהיא טעות וצ"ל יעקב שמואל (שנשפט שם מתוך הרשימה). ראה ש. רוטשטיין, אחיעזר: לאביו ר' דוד שלמה היו חמשה בנים וארבע בנות. לו. אשתו היתה אחותו המבוגרת של רבנו. רבי יהודה ליב היה תושב איוויה, בר אוריין ועסקן למען אחיו בני – ראה 'כבוד הלבנון' מיום ד' אייר תר"ל, עמ' 143, חידושי תורה ממנו בשם 'לקוטי בתר לקוטי'. ראה שם שאמר פירוש על רש"י והוסיף: את הדבר הזה הצעתי לפני מו"ה הרב הגאון המפורסם מ' דוד שלמה נ"י גראדזענסקי אבד"ק איוויע ויניע לי בראשו... הרי שבשנת תר"ל היה נשוי לבת רד"ש ורבנו היה אז רק בן שבע! ראה 'המגיד' ט"ו חשון תרל"א (גל' 43), עמ' 344, כותב בשם אשה עגונה כמה שנים. אחרי הסיפור של העלמתו ארבע שנים ולא שמעה ממנו ולו באגרת אחת, רי"ל כותב בשמה:

...גם אתה בחירי חיים צבי! למה עזבתני? למה מאסת גם את בנך את יחידך אשר אהבת, העשיל הנחמד לכל רואיו... למה מאנת לרחם עליו אם לא עלי, הן אליך הוא נושא את נפשו?!
יהודה ליב מאסטקאווי

המדבר בעד האשה צערנא בת הנגיד הנכבד ר' אליעזר הלוי ראגאווי, בפה איוויע בפלך אשמינא גם אנכי באתי להעיר ולהעיד כי באמת נאמרו כל דברי האשה הזאת, והיא יושבת עגונה ועגונה ומתפחת על בעל נעוריה. הכו"ח בירח אלול תר"ל לפ"ק.

דוד שלמה בהרב הגאון מו"ה משה אריה ליב ז"ל גראדזענסקי מאיוויע.
ר' יהודה ליב נפטר בשנת תרס"ט בברלין (ראה 'אהלי שם', פינסק תרע"ב, בערך על רבנו, עמ' 60). נראה שאשתו מרת שרה נפטרה בחשון שנת תרפ"ב – ראה אגרות רח"ע, אג' תקמב: ...יקרת מכתבו מיום ג' מ"ח הגיעני במועדו ובאשר בימים ההם איתרע בי' מילתא ל"ע כי אחותי הבכירה שחל"ח פתאום תנצב"ה, מצאני מכתבו בימי אבלי ולא יכלתי להשיבו מיד...

לו. בתולדות רבנו בראש ח"ד של שו"ת אחיעזר מובא ששמה וייבע, אבל אין לו משמעות שהוא תרגום יידיש של המלה 'אשה' וצ"ל 'טייבא'. ראה באגרות רח"ע ח"ב, אגרת תקסא: ...ולאחותינו טייבא תחי' ולבתה וחתנה וכל ב"ב יחיו שלו'. ר' יהודה ליב היה בר אוריין בעל צדקה גדול ועסקן גדול למען הכלל, ראה 'המליץ' מיום ב' ניסן תרנ"ד (גל' 72), עמ' 2:

דרוזגעניק... חברות שונות למיניהן עומדות וקיימות גם בעירנו הקטנה כמו בכל ערי ישראל. חברה תורה, חברה חיי אדם אשר יטיף הרב דמתא בכל יום בין מנחה למערב בביהמ"ד, גם חברה ש"ס אשר יסד זה כשנתיים ימים הגאון הצדיק יסוד עולם הרב ר' מאיר מיכל מווילנא בהיותו פה לשנות מים ממעיני הישועה. חברה הכנסת אורחים אשר תפרס לחם לעניים העוברים דרך עירנו גם תתן להם מקום ללון; ולטוב יזכר המשכיל הנכבד ה' יה"ל זאלצמאן בהשכילו אל החולים העניים שבעיר אשר אין ידם משגת

רבי יצחק קוסובסקי ממשיך סיפור תולדותיו של רבנו שם:

בהיותו כבן שתים עשרה שנה¹ נסע ללמוד תורה בעיר איישישאק, שהיתה מפורסמת אז בישראל בתור אכסניא לתורה, כי שם בעיר הקטנה הזאת הי' קבוץ גדול

לקנות סמי מרפא ורפאות תעלה, ויכמרו רחמיו עליהם ויאסוף נדבות שונות... ויקבל עליו הטורח לחתום בח"י על הפתקאות אשר ישלח לתת סמי מרפא להרוקה...

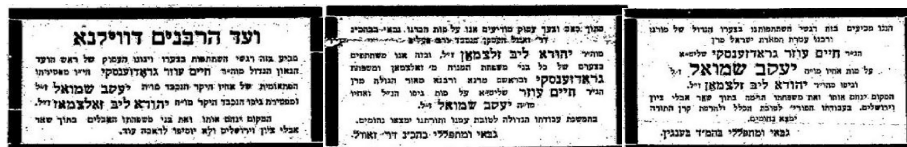
ה' זאלצמאן הזה הואיל לקחת עליו גם העבודה לכתת רגליו – זה כשלש שנים – בכל שבוע לאסוף נדבות בעד לכל יודעי מחסור, ויחלק בכל שבוע נדבות להעניים לצרכי שבת...

היה גם חובב ציון ונודב הרבה למען ישוב הארץ (ראה ב'המליץ' מיום כ"א אלול תרנ"ה [גל' 193], עמ' 3: דרוזגעניק – אנחנו חו"צ דפה חגגנו את החג אשר קבעו החובבים בשבת קודש נחמו וקראנו לשבת הזה עונג ביתר שאת באשר כבוד אדמו"ר הגאון רש"מ [רבי שמואל מוהליבר] מביאליסטאק שליט"א שוכן כעת בעירנו... ואלו הנדבות... יהודה ליב זאלצמאן... כ"א 25 קאפ'...

ראה גם 'המליץ' מיום כ"ו אלול תר"ס (גל' 203), עמ' 4: בש"ט ומעטרת ובמז"ט לכלולות בתו פייה לאה עב"ג יצחק קאזארסקי [צ"ל קאסאזוסקי] הנני מברך את חותני הרה"ג ר' דוד שלמה מאיוויע ואת גיסי הרה"ג ר' חיים עוזר מו"צ בוילנא ואחיו וכל משפחתנו יתברכו כלם... יה"ל זאלצמאן מדרוזגעניק.

וב'המליץ' מיום כ"ו אלול תרס"א (גל' 193), עמ' 4: אברך בש"ט ומאשרת את אבותי בלונא, חותני אב"ד דאיוויע ובנו הרה"ג ר' חיים עוזר מו"צ בוילנא ואחיו וכל משפחתנו עמו נדבתי ע"י 'המליץ' 50 ק' לטוה"פ. יה"ל זאלצמאן מדרוזגעניק.

ר' יהודה ליב נפטר באלול תרפ"ח – ראה מודעות ניחומים לרבנו בעיתון 'דאס ווארט' מיום כ"ב אלול תרפ"ח (גל' 206, 207, ושם עמ' 4 הערכה עליו; וגל' 211), והערה לעיל.

לח. ראה אגרות רח"ע, אג' תתקיב בסוף: או"ש וברכה לבן אחותי היקר מר יהושע האסקינד נ"י ולבנו הילד מתת' ש"י, ד' ישלח לו רפואה שלימה.

לט. הגאון רבי יצחק נולד בשנת תרל"ז בווארשא לאביו רבי שאול, ממשפחת שחור-ברלין מהעיר מיר. בנעוריו למד אצל בן דודו הגאון רבי יוסף דוד שחור באנטופול, ומשם נסע ללמוד אצל הגאון רבי אליעזר גורדון בטלז. כמו כן קיבל תורה מרבותיו הגאונים, מרנן הגר"ח מבריסק והגרש"י הכהן שקאפ. נשא את בתו הצעירה של רבי דוד שלמה בשנת תר"ס, ועם פטירת חותנו בשנת תרס"ד נבחר רבי יצחק במקומו על כסא הרבנות באיוויה והוא רק בן כ"ו שנים. אשתו נפטרה בדמי ימיה ביום הכנס בנה דוד שלמה לברית, יום ח' אב תרס"ה. בזיווג שני נשא האשה חיה פייגע בת אחותה של אשתו הראשונה מרת ריישא. כך נשאר במשפחת רבנו. היה קשור לרבנו כל ימי חייו ופעל אתו ביחד למען הכלל והפרט. בתור נואם בחסד עליון היה שלוחו של רבנו בדיבוריו ובמעשיו. בשנת תרצ"ג נסע לדרום אפריקא כדי להקים שם את הקהילה היהודית של יוצאי ליטא לתורה ולתעודה, כנראה בהשפעת רבנו. לאחרונה יצא ספר עליו, הכולל פעולותיו וחייו ואגרותיו בשם 'עקבי יצחק'.

מ. בקובץ 'אחי-עזר', ראה הערה 1.

מא. בתולדות רבנו בראש ח"ד של שו"ת אחיעזר: בהיותו בן אחת-עשרה נסע ללמוד תורה לאיישישוק.

של אברכים גדולי תורה, אשר הספקתם היתה מוטלת על בני העיר ובין האברכים ההם שהיו גדולים ממנו בשנים רבות, קנה לו תיכף העלוי הצעיר מאיוויע שם גדול ויהי לנס, כי כל רואיו הכירו בו כי הקטן הזה לגדול יהי בישראל. זכרוננו ותפיסתו היו להפליא, ומה שראוה רק פעם אחת נשאר כבר חקוק בזכרוננו לכל ימי חייו, ובעצמי שמעתי מפיו הקדוש, כי עד ימי זקנתו לא ידע מה זאת שכחה.

במשך שבתו באיישישאק נהי לבר מצוה, ואז בקשו ממנו האברכים לדרוש לפנייהם לכבוד היום בהלכה כנהוג, אבל הנער הצעיר הציע לפנייהם כי במקום דרשה יגיד לפנייהם בעל פה משני הספרים 'קצות החושן' ו'נתיבות המשפט' בכל מקום שידרשו ממנו. ומה נשתוממו האברכים גדולי התורה לשמוע מפי הנער הקטן והחלש דפים שלמים משני הספרים הענקיים ההם, כשהוא קורא אותם לפנייהם בעל פה בכל מקום ששאלו ממנו.

מאיישישאק נסע לוואלאזין, שהיתה בימים ההם הישיבה היותר מפוארה בישראל, ובה למדו אז תלמידים גדולי הכשרון, שהיו אחרי כן למאורות בישראל, והגאון האדיר רבי חיים סאלאווייצקי זצ"ל, שהי אז עדיין צעיר לימים אלא שכבר יצאו לו מוניטין ושם גדול בעולם, בתור גאון נשגב בישראל הוא רכז סביבו את אלה התלמידים בעלי הכשרון, שעתידים היו להרביץ תורה בישראל, על פי דרכו הנפלאה שסלל הוא לפנייהם, ובין מקורביו של הגאון האדיר ההוא הי' גם העלוי הצעיר מאיוויע.

מב. חידושי שהעלה על הכתב בגיל צעיר עמדו תחת ביקורתו במשך חייו, שהרי הדפיס רבנו חידושים האלה בספרו – ראה ב'אחיעזר' ח"ב סי' מג: כ"ז כתבתי לפלפולא בילדותי; שם ח"ג בהקדמה: ...כלולים בזה איזה קונטרסים ומכתבים ערוכים וכתובים משחר טל ילדותי אשר הי' עלי לבקר לזרות ולהבר ולסדר מחדש; שם סי' מא: מחליפות מכתבים בענינים שונים שהי' לי בילדותי עם אחי הרה"ג מו"ה משה ארי' ליב ז"ל; שם סי' פא: [את הקונטרס הזה כתבתי בילדותי וכעת השמטתי הרבה והוספתי מעט וגמרתי סדורו ב'ה בח' כסלו תרצ"ט]. שם סי' פג: משחר טל ילדותי מה שכתבתי לאחי הרה"ג ר' אברהם צבי הירש זצ"ל, שהי' ר"מ בישיבת ראמאיילעס דקהלתנו משנת תר"נ ואילך.

מג. לא ברור באיזה גיל הגיע רבנו לוואלאזין. רוטשטיין בספרו אחיעזר, כתב: מיד אחרי היותו לבר מצוה עבר רבנו ללוצין. אמנם בלי מקור קשה להכריע בן כמה היה רבנו. רוטשטיין, עם רשימו הספרותי, מערבב את המציאות עם הדמיון, ובלי מקורות נאמנים קשה להעמיד דברים מוצקים. כמו כן אין יודעים כמה זמן עשה רבנו בוואלאזין. לא נראה שלמד בוואלאזין עד שהגיע לפרקו בשנת תרמ"ב שהרי מוצאים אותו בשנת תר"מ חזרה באיוויע – ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סי' פא: איוויע, תר"מ, מילדותי. ונראה שכבר קודם הוא חזר לאיוויע – ראה שם סי' פג: משחר טל ילדותי מה שכתבתי לאחי הרה"ג ר' אברהם צבי הירש... מוצש"ק בראשית תרל"ח.

מד. נראה שרבנו הגיע לוואלאזין כשכריסו מלאה בש"ס ופוסקים, ולא נהיה תלמידו של הגר"ח אלא כתלמיד חבר. הוא הגיע לוואלאזין קודם שהתחיל רבנו חיים להגיד שיעורים כסדרם, ולכן לא שמע שיעורים

ומני אז התקשרו שניהם בקשרי ידידות נאמנה לכל ימי חייהם, ויחד עבדו אחרי כן את עבודת הצבור בישראל בדעה אחת ובלב אחד. מוואלאזין יצא שמו של מרן זצ"ל לתהלה בתור גאון בתורה, ובעברו פעם דרך ווילנא נתכבד לדרוש בבית הכנסת הגדולה, ובמעמד כל גדולי וחשובי הקהלות, רבניה ולומדיה המפורסמים, דרוש דרש הבחור הצעיר מאיוויע, והגיד לפנייהם פלפול עצום באחת הסוגיות היותר חמורות שבש"ס, וכל שומעיו התפלאו למשמע אזניהם, ויהי הדבר לנס.

רבי יצחק קוסובסקי ממשיך את תולדות רבנו עם בואו בברית נישואין עם בתו של המו"צ דוויילנא הגאון רבי אליהו אליעזר:

בוויילנא שימש אז ברבנות הרב הגאון ר' אלי' אליעזר זצ"ל. חתנו של הגאון הנשגב ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל. ובהיות אביו של מרן, כאמור למעלה, תלמידו המובהק של הגאון מסאלאנט זצ"ל, וידידו וחבירו של חתנו הרב בוויילנא, התחתנו שני

מהגר"ח אלא למד אתו וקלט דרך לימודו החדש של רבנו חיים. רבנו לא עזב את דרך הישן של גדולי הפוסקים ומה שקיבל מאביו הגדול – דרך רבנו ישראל מסאלאנט, אלא צירף והשתמש בשני הדרכים לסלול דרכו שלו.

וכך נראה מלשון רבנו בתשובותיו, שלא מתייחס למרן הגר"ח כרבו אלא כ"ידידו אלופו ומיודעו", וז"ל בשו"ת אחיעזר ח"א סי' א סק"ב: וקצת דברים קרובים למש"כ שמעתי ומטין בבי מדרשא משמו דמר ידידי אלופי ומיודעי הגאון הגדול מו"ה חיים הלוי שליט"א האבד"ק בריסק. שם ח"ב סי' כז: ובילדותי בוואלין שמעתי מאלופי ומיודעי הגאון מו"ה חיים שליט"א האבד"ק בריסק שתמה בזה; שם סי' לט: אולם שמעתי בזה דבר נכון מאלופי ומיודעי הגאון מו"ה חיים נ"י מוואלין דד' הרמב"ם מאירים ופשוטים; שם ח"ג סי' סב ד"ה בענין הנ"ל כ"ב כסלו תרפ"ו: משה"ק בשם אלופי ומיודעי הגאון מאוה"ג מהר"ח זצ"ל האבד"ק בריסק; שם סי' פא: ושמעתי מאלופי ומיודעי הגאון ר' חיים מוואלין; שם סי' פב: ושמעתי מאלופי ומיודעי הגאון ר' חיים מוואלין ע"פ המבואר בכריתות.

ראה גם שם ח"ב סי' לט: ...וזה רבות בשנים בהיותי בוואלין שמעתי הערה זו מהגאון ר' חיים נ"י ואמר בשם מר חותני הגאון מו"ה אלי' אליעזר נ"י שישב בזה לשון הש"ס בבכורות י"א...

וכן בכל אגרותיו של רבנו כשמזכיר את שמו של רבנו חיים לא מקדימו כלל בתואר של מורי.

דרכו בלימוד היתה שונה מזו של הגר"ח, כשרבנו מרבה להביא דברי האחרונים ואפילו בני זמנו ולפלפל בדבריהם. בקיאותו בספרי האחרונים היתה לפלא – הרי רבנו לא שכח דבר והכל מונח בקופסיה בסדר נפלא. הבדל בולט בינו לבין הגר"ח היה בשלב ההוראה, כאשר הגר"ח היה ממוראי הוראה רבנו היה ממורי הוראה – בכל פלפוליו הגיע למסקנת ההלכה, ובכל ענין וענין נכנס עד סוף הוראה. קשה להגדיר את דרכו הלימודי של רבנו דכולא ביה – ראה דברי רבי שלמה יוסף זיין בספרו 'אישים ושיטות' תשי"ב, עמ' 173-201. בהמשך ארחיב על תשובותיו וחידושי אי"ה.

מה. אמנם היו ביניהם חילוקי דעות בענינים שונים להלכה ולמעשה כפי שנראה בהמשך, בכל זאת היחס ביניהם היה להפליא, ובכישורו הגדול של רבנו היה לו הכוח להשפיע על מרן הגר"ח להביאו לצדו בהרבה שאלות שעמדו על הפרק.

הידידים, ומרן זצ"ל נשא לו לאשה את בתו של הרב בוילנא, נכדתו של הגאון מסאלאנט, וכה בא לשבת בבית חותנו הגדול בוילנא.

הגאון רבי אליהו אליעזר גראדנענסקי, חותנו של רבנו

הגאון רבי אליהו אליעזר נולד ביום א' דחול המועד פסח בשנת תקצ"א, לאביו הגאון רבי יצחק שירווינטער. הגרא"א למד אצל אביו ואצל מרן גאון ישראל מסלאנט בבית מדרש דזריצ'ה. כשבא השר משה מונטיפיורי לוילנא בשנת תר"ו ביקר גם בישיבות בעיר ואצל ישיבת הגרי"ס, ומשמשו, ר' אליעזר לעווי, ביקש להציב לפניו את מבחר תלמידיו. רבנו ישראל העמיד את הנער אליהו אליעזר באמרו: הנני מקוה כי העלם הזה יהיה למופת לרבים בתורתו ובחכמתו.

מו. ה. נ. מגיד-שטיינשיידר, עיר ווילנא, תר"ס, עמ' 68.

מו. שם משפחתו היה גראדנענסקי (כך חותם רבי אליהו אליעזר – ראה צילום המכתב; לא כמו שכתב ה. נ. מגיד ב'עיר ווילנא' ואחריו ר"ד כ"ץ ב'תנועת המוסר' וסורסקי בתולדות, 'גרודנסקי'), אולם נקרא 'שירווינטער' על שם רבנותו הראשונה בעיירה שירווינט הסמוכה לוילנא. רבי יצחק נולד בשנת תקס"א בעיר פאדזעלווע הסמוכה לוילנא. הוא למד בישיבת עץ חיים בוואלאזין. אחרי ששרת כמו"צ בעיר שירווינט כשבע שנים נקרא לשמש כר"מ בביהמ"ד דווירשופע בוילנא. אחרי שנפטר המו"צ הג"ר אריה ליב גינזבורג בשנת תר"י, נתמנה רבי יצחק כמו"צ בעיר על מקומו.

רבי יצחק שירווינטער נפטר ביום כ"ד תמוז תרכ"ז. (ראה עליו ב'עיר ווילנא', עמ' 52-55; כת"ע 'הכרמל', שנה ששית, כ"ו תמוז תרכ"ז). ואלה דברים המובאים בכת"ע 'המגיד' מיום י"א אלול תרכ"ז, עמ' 282, על פטירתו של רבי יצחק:

ווילנא ז"ך אב. קול נהי נשמע מווילנא כי לוקח גאון עוזה! בכל חוצותיה יללה ברחובותיה חלחלה, כי גבר ידיו על חלציו, וכל ברכים תלכנה מים, כי שר וגדול נפל בישראל, הוא הרב הגאון הנודע לשם ולתהלה חכם וי"א כו' מו"ה יצחק שירווינטער מו"צ דפה; הוא היה מן השרידים אשר ד' קורא ומעטים המה אנשים מצוינים בדור הזה, יגע ועמל בתורה וקיים אדם כי ימות באהל. כל מקרי הרבים אשר אפפוהו וגם מחלתו אשר לא נתנה דמי לו זה שנות מספר לא הניעוהו משקידתו הרבה, היה בקי בכל מקצועות שבתורה ובחשן משפט יתר גדול מאד, ועל כל אלה אף חכמתו עמדה לו עדי הצטיין בגאונו וחכמתו והיה לנס! אליו נהרו המון אדם רב לחרוץ משפטם בין דם לדם בין דין לדין, והוא און וחקר שפט ודרש משפט, ריב לא ידע חקר והוציא לאור תעלומה, למשפטו הוחילו וידמו למו עצתו. לפניו הרביץ תורה בכמה קהלות וזה כארבע עשרה שנה הוקם על למורה הוראה לעדתנו, וכל בני עירנו הכירו והוקירו את ערך האיש הדגול מרבבה הזה.

ביום שבת כ"ד תמוז עלתה נשמתו לששים ושש שנה לימי חייו למצבתה, ולמחרתו הובל לבמל"ח בכבוד גדול, כל החניות סוגרו על מסגר, וכלם הלכו לגמול אתו החסד האחרון ללותו לבית עולמו. כאשר הובאה המטה לחצר מות שלשה קשרו עליו מספד מר, והאחרון הכביד הכהן הגדול מאחיו הרב המפורסם מו"ה בצלאל הכהן מ"ץ דקריתנו עלה הבמתה ויקרא לבכי ולמספד, קרא עליו הוי אדון, והוי הודו! ויאמר: אחי! הן תמול שמענו תורת העולה והיום הנה לפניכם עולה תמימה לכפר עליכם, ועתה הסבו לה נסכים

בשנת תר"ט ללקחיהו הגר"ס לחתן לבתו מ' מלכה הינדא, מ" והוסמך להוראה על ידי אביו וחותרו. כך הקשר בינו לבין רבנו ישראל הלך והתחזק. על אף שרבנו ישראל עזב את

ואל תכוסו לדמעתה! וישאו את קולם ויבכו בכי רב, ויגדל המספד ביום ההוא כיום שרפת בית אלקינו – כי כן שקולה מיתת צדיקים – ספדו עליו כמספד על היחיד והמור כחמר על הבכר, וכלם שמו על לב את האבדה הגדולה אשר נאבדה לעירנו. ואת בת ווילנא! מי ימלל מפלתך! משנה שברון השברת בשנה הזאת, אם תקחי כל צרי גלעד לרפאות את שברך גם באלה אין די! עוד נפקד מקום הרב הצדיק המ"מ מוהר"ז ז"ל, עוד עינינו נגרה דמעה על הרב המאה"ג כו' מו"ה אליהו פרץ מו"צ כי איננו (בנו של הג"ר יששכר בער, ונפטר ביום ח' תשרי תרכ"ז), והנה אהה! ותפל חרב שלישתיה, הרב הנ"ל הגדול, אשר אמרנו בצלו נחיה ולאורו נלך!

וטרם אשים קנצי למלי אומר את דברי החכם המליץ: מות! עץ חטבת שאר פריהו. עוד השאיר אחריו ברכה הוא בנו הרב הגדול, משכיל ורב תבונות אליהו אליעזר מו"צ לעדתנו, בנו ינחמנו מעצבנו ומרגזנו – וד' ינחם גם לו מאבלו הגדול. ואתה ד' אלקי השמים! כפר נא בדמי התמימים על עמך ונחלתך בל תוסיף לדאבה עוד, ותראה לפניך עקידת יצחק ביום שבתך למשפט להוציא לאור דיננו, ויהיו הנשאים לפליטה גדולה! הכותב בדמע, חשמ"ל [חיים שלמה מבית לוי איש אוטיאן].

לרבי יצחק היתה בת שנישאה לרבי אברהם אבא איידלסון, ולהם היתה בת בשם חיה ראשע שנישאה בזיווג ראשון לרבי אברהם אהרן שצקס שהיה עליו מפורסם וחביבו של רבנו חיים עוזר. אולם הוא נפטר בגיל צעיר והשאיר אלמנה וילדים קטנים כשהיא בת כ"ד שנים. היא נישאה בפעם שנייה למרן רבי יצחק בלזר מפרטבורג והוא כבר בן חמישים, על פי הצעת דודה הגאון רבי אליהו אליעזר, כדי שיחנך את ילדיה (ראה על כל זה ועוד במאמרו של חתנה הגאון רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי, בשם 'ציון לאשה גדולה', כת"ע האגודאי 'הדרך', ז' מנ"א תש"ז).

מצאתי מכתב מרבי איצלה אל ר' משה אריה ליב פרידלאנד מפ"ב, בו הוא מזכיר את הסיפור וז"ל: ...ע"כ הנני להניח את תשובתי עד אחר החג אי"ה, ביחוד כי אחר יו"כ אסע לוויילנא אי"ה לחוג שמה את חג הסוכות לרגלי החדשות אשר מצאוני, ובהיות אצל כבודו בתור מכיר ומודע נאמן אספרה לו כמו מחסדי ד', כי בסוף ירח זיו נתתי ספר כריתות לאשתי עם כסף תועפות בכתובתה, וד' שלח לי עזרי מקדש ונשאתי אשה אלמנה בת טובים, בת אחות הרב הגאון מו"ה אלי' ליזר מוויילנא, והיא עודנה בבית אביה ה"ר אבא איידעלמאן חתן הגאון מ' יצחק שירווינטער זצ"ל, ואי"ה אסע לוויילנא לחוג שמה את חג הסוכות ותומ"י אחר החג נשוב לפה אי"ה. וגם בוויילנא אי"ה הנני ליקח דברים בזה עם דו"ז הרה"ג מו"ה אלי' ליזר הנ"ל, אשר הוא חכם גדול, ועכ"פ אי"ה אחר החג הנני להשיבו דבר אי"ה למלאות רצונו, אשר יאבה לשמוע גם מה דעתי.

מח. מובא שלפני שלקחו לחתן, ביקש רבי ישראל מיידו הגאון רבי אליהו מקרטינגה שיבחן אותו. רבי אליהו תהה על קנקו והעיד עליו שמצא אותו מלא בש"ס ופוסקים. אולם הגר"ס השיבו שלא לבחינה כזאת התכוון בבקשתו, הרי הוא עצמו יודע ומכיר את גדולת רבי אליהו אליעזר בתורה. כוונתו שיבחנו אם הוא פיקח בהוויות העולם בתור איש, שהרי כתוב את בתי נתתי לאיש הזה לאשה, משמע שיש לתת את הבת למי שראוי להקרא איש (ראה 'תנועת המוסר').

מובא שמועה רחוקה כאילו רבנו היה מאורס עם בת אחד מגדולי הרבנים ועזב את השידוך. לסיפור אין שחר ולא קרה במציאות אלא בדמיונם של כמה סופרים משכילים שעשו מזה מטעמים, ואכמ"ל.

ווילנא והלך אל פריז, ההתכתבות ביניהם היתה בתדירות. בשנת תרט"ז עם פטירת המורה הוראה הג"ר בערעלע (בונע'ס) נבחר רא"א להיות מו"צ תחתיו והוא אז רק בן עשרים וחמש שנה. רא"א היה אדם פיקח המסדר עם כל אחד, וז"ל ה. נ. מגיד בספרו עיר ווילנא: "...ויצא שמו לתהלה בסדר הוראותיו באיסור והיתר ברוח נכון ובדעה ישרה. לאט לאט החלו רבים לשאול עצה ממנו בענינים שונים, והוא השיב לכל אחד ואחד בטוב טעם ודעת. ולשמע חכמתו באו לפניו בעלי דינים בעניני מסחר, ירושות, חלוקות חצרות, מטלטלין ועזבונות, כלם מצאו בו את מבוקשם ויצאו שבעי רצון. היה גם חכם מדיני על להפליא, יועץ נבון ויודע להמתיק סוד בעניני הכלל.

רבי אליהו אליעזר שימש כמו"צ וכחבר בית הדין בוילנא עוד בחיי גאוני ווילנא הנודעים כרבי יעקב ברי"ט (נפטר בשנת תרמ"ג), רבי יוסף ב"ר רפאל סאקאוויץ (נפטר בשנת תר"ץ), ורבי בצלאל הכהן (נפטר בשנת תרל"ה) ועוד גדולי ווילנא. במשך הזמן

מט. ראה למשל המכתבים שנדפסו בכת"ע 'שערי ציון' הירושלמי, כסלו-שבט תרצ"ג, עמ' מז-מח, על ידי נכדו הגר"א דסלר. רבנו ישראל פותח את המכתבים גם לבני המשפחה, לדוגמה: פריז ד' סליחות תרמ"א, כבוד חתני הרב מ' אלי אליעזר יחי' וזוגתו בתי מלכה הינדא ת' ובנותיו הנאהבות אלטע ת' הענע פריידע ת' יתברכו לשנה טובה...

נ. הוא הגאון רבי ישכר בער בן הג"ר תנחום, בעל 'מעשה רב' – הנהגות הגר"א. ראה מש"כ עליו בספרי 'תורת הגר"א' (י-ם תשע"ח), עמ' קמו-קסב.

נא. עמ' 68.

נב. בעל 'פורת יוסף' הנדפס ש"ס ווילנא. ראה אודותיו להלן בפרק על תחילת רבנותו של רבנו.

נג. ראה עליו ב'עיר ווילנא', עמ' 55-61.

נד. ראה לדוגמה בכת"ע 'המגיד', ב' ניסן תרכ"ח (שנה יב גל' 13), עמ' 100, שמובא שהתירו הרבנים הגאונים מו"צ דעיר ווילנא באכילת מיני קטניות בחג הפסח באותה שנה, וז"ל המודעה שמובאה שם: כאשר המתקנו סוד יחד להתיעץ על אודות עניני וסדרי החג בעירנו הגדולה לאלקים שיהיו ערוכים בכל ושמורים כדת, נתנו לבנו לראות ולהתבונן מצב העניים והאביונים כי מורה הוא, אפס עצור ועזוב וידל ישראל מאד, וכמה בתי אבות עטופי רעב ונפישות נפוחי כפן, ואף כי לתת לחם עני לפי הטף, כי שתים הנה קורותינו בשנה הזאת היוקר הוה, והשכר אבד, שתי אלה כתמם באו עלינו בעו"ה ער אשר לא ספר לנו ככה בימינו ומימי אבותינו – ד' – ומה יעשו בחג הפסח הבע"ל אשר שער החטים (ותפוחי אדמה) עלה למעלה ראש? ואיך יכינו להם צדה לשמונת ימים כאחד? הלא הדבר הזה עד הנפש יגיע ח"ו! ע"כ הסכמנו להתיר בעירנו בשנה הזאת באכילת מיני פולין (באבעס, גם ארבעס) בחג הבע"ל, ואלה שמטה ידם התרנו גם דוחן (הירזע) אך לבדוק ולברר אותם יפה יפה בל ימצא בתוכם איזה גרעין מחמשת המינים ולא יהי עליהם כל אבק לבן כמראה קמח, ולא לקנות אותם במקומות האצורים שמה קמח וגרש (גריטצע) רק יהיו נקיים ובשקים חרשים לבד, וד"א המערכה ישיבענו בברכה, יסיר מאתנו חרפת רעב, ולא ישמע עוד קול צעקה, וישלח לנו את המורה לצדקה, יום ה' כ"ה אדר לפרט וביתר "השנים יזהרו" – "בגזירות" הקדמונים פה ק"ק ווילנא.

בסוד הועד ה"ו הרבנים הגאונים מו"צ: יחזקאל הלוי לנדא, יוסף בהר"ר ז"ל, בצלאל הכהן, אלי' אליעזר בהגר"י ז"ל, לבד יח"ס הגאון ר' שמואל שטראשון נ"י. וראשי העיר: הרב הנכבד אברהם פרנס, הה"ג ר'

יצא שמו כאחד מגדולי הרבנים בדור, ונבחר בכמה אסיפות רבניים לייצג את העם כולו. אף היה אחד הרבנים ששמו הופיע בתור המחליטים על גורל ישיבת וואלאזין בהכנסת לימודי חול לתוך סדרי הישיבה. כמו כן התפרסם בכל הגלילות ובשמו השתמשו אנשים כדי

מתתיה שטראשון והגביר הנכבד א. לעבענזאהן. ועפ"י הדברים האלה יראו ישפוטו ויבינו את אשר לפניהם כי עת רעה היא ואין לדקדק אחרי' שאין דבר שעומד כ' עד אשר יערה עלינו רוח ממרום וישלם לנו את השנים אשר ראינו עני בשבט עברתו ונחזיק במעוזו ויעשה שלום לנו, שלום יעשה לנו ולכל ישראל.

חיים שלמה מבית לוי איש אוטיאן.

אחריו בא הערת המו"ל של העיתון:

בגילת לב הננו מודיעים הדבר הזה ברבים. כל אשר לו לב רגש חמלה באסון עניי אחב"י. בזמן הרע ומר הזה יחזיק טובה להרבנים הגאונים ולראשי העדה דק"ק ווילנא יע"א אשר היו הראשונים להתיר הענין הנ"ל להחיות עם רב מישראל. אין כל ספק כי מהם יראו גם בכל יתר הקהלות ויעשו כמעשיהם וברכת אובדים עליהם תבא, כי בכח דהיתירא הזה יחיו נפשות רבות ושלום על ישראל.

נה. ראה לשונו של הגאון רבי שלמה הכהן מווילנא במכתבו אל רש"י פין (הדפסתו בקובץ ישורון, כרך כב, עמ' תקג): ...וגם מה שחשש מעכ"ת נ"י לחוש ולשמוע לדבריו של גדול, והוא ניהו כבוד ידידינו הרב הגאון הגדול סוע"ה מוהר"א אליעזר נ"י מגדולי רבני המו"ץ דפ"ק.

נו. ראה ר"ד כ"ץ, תנועת המוסר, תשמ"מ, ח"ב עמ' 345: השתתף כנציג באסיפת הרבנים שנקראה מטעם הממשלה בשנת תר"ל; השתתף באסיפת הרבנים בפטרבורג בשנת תרמ"ה, ביחד עם ר' אלי' נקה מקרטינגה ור' הלל מסלנט (ראה קרלינסקי, הראשון לשושלת בריסק, תשמ"ד, עמ' 375, הרבנים שהוזמנו לאסיפה: מרנן רבי יצחק אלחנן, בנו רבי צבי הירש, רבי יוסף דובער הלוי, רבי נפתלי צבי יהודה, רבי אליהו חיים מייזל, רבי אליהו אליעזר, ורבי אליהו לוינזון); והיה אחד משלשה הרבנים, יחד עם ר' ראובן מדינבורג ור' ליפלי ממיר, שנבחרו להיות לעיניים לנציגי היהודים בממשלה בכל עניני היהדות.

ראה גם: קרלינסקי, שם, עמ' 325-329, שמרן רבי יוסף דוב הלוי בא לוילנא במיוחד להתייעץ עם הגרא"א בשנת תרמ"א בנוגע לפרעות נגד היהודים והשתתפותו בפועל של רבי אליהו אליעזר בשליחותו של רבי אליהו חיים מייזל להשתדל אצל הברון רוטשילד. (קרלינסקי לא מזכיר בשם משפחתו של רבי אליהו אליעזר וקוראו 'גרודנסקי' – ואינו נכון). ראה גם ר"י הלוי ליפשיץ, זכרון יעקב ח"ג (קובנה, [תר"ץ]), עמ' 56; שם עמ' 62 במכתבו של הגרצ"ה רבינוביץ אל אביו מרן ר"א:

...לדעתי אם יסע הרב ר' יעקב הלוי ליפשיץ נ"י לוילנא יתראה גם כן את הגאון ר' אלי' אליעזר גראדזענסקי [צ"ל גראדזענסקי]... למכתבם ממחרת הלילה בדבר נסיעת הרי"ל לוילנא אחכה בכליון עינים... באהבה אדרוש שלום ידי"נ הרי"ל נ"י... ונא להודיעני... ע"ד עצתי בנסיעת כבודו לוילנא... ולהודיעני מהחלטת דעת ועצת הגר"מ שטראשון והגאון ר' אלי' אליעזר יחיו...

ושם עמ' 132 בהערה, מכתב רבנו ישראל מסאלאנט: ...חתני כתב לי כי כן דעתו נוטה...

ראה גם שם עמ' 80.

ראה גם י. קלויזנר, וילנא ירושלים דליטא, דורות האחרונים 1881-1939, תשמ"ג, כ"א עמ' 16: ועידת עסקנים בפטרבורג. בזמן שהשר איגנאטייב הישלה את היהודים בתקווה כי מהוועדות הפלכיות תצמח להם ישועה, כינסו העסקנים היהודים בפטרבורג ועידה של עסקנים מערי השדה. מווילנא הוזמנו ובאו הרב המו"צ אליהו אליעזר גרודזנסקי [צ"ל גרודזנסקי], מתתיהו שטראשון, ויהושע שטיינברג.

נז. ראה קרלינסקי שם, עמ' 381:

לקדם יוזמתם ואפי' לרעה.י' רבי אליהו אליעזר נמנה גם בין הרבנים הגדולים שפעלו למען ישוב ארץ ישראל.י'

בראשית חורף תרמ"ז קיבל רבי יצחק אלחנן מכתב מהאציל שמואל פוליאקוב, שבעיית קיומה של הישיבה בוולוז'ין הולכת ומחמירה ומעוררת דאגה. שוב אין ספק, שאם לא יכניסו בחדשים הקרובים לימודים כלליים בתכנית הלימודים של הישיבה, יסגור המימשל את הישיבה. כדי להציל קיום הישיבה, הציע להזמין אסיפה בפטרבורג מגדולי הרבנים במדינה, לטכס עצה יחד עם אצילי פטרבורג ולמצוא את "שביל הזהב" בענין מסובך זה. גם יעץ לרבה של קובנה, שלא יזמין לאסיפה את הרבנים שידועים בקיצוניותם נגד לימודי חול בישיבה, ואף קרא בשמותיהם של שנים מהם: רבי יוסף דוב סלובייצ'יק מבריסק, ורבי אליהו אליעזר גרודנסקי מווילנה. בתשובתו לפוליאקוב כתב רבי יצחק אלחנן, שאמנם ישתדל להזמין את הרבנים לאסיפה בפטרבורג בהקדם האפשרי, אולם העצה שלא יזמין לאסיפה את הרבנים שמתנגדים בתקיפות ללימודי חול בישיבה, אינה מתקבלת על דעתו. כי אם להזמין לאסיפה רק את "הירא ורך הלבב", אז כל האסיפה למותר, מפני שאנו יודעים מה שהמימשל יחד עם המשכילים דורשים מאתנו, ולמה להטריח את הרבנים לנסוע לפטרבורג. אמנם רבי אליהו אליעזר גרודנסקי [גרודנסקי] לא נסע לאסיפה, שכן בימים ההם כבר חלה את חליו אשר ימות בו ונפטר כעבור חדשים אחדים ביום כ"ח ניסן תרמ"ז. אולם רבה של בריסק, ריד"ס, לא רק שהוזמן ונסע לאסיפה, אלא גם היה בה מראשי המדברים וניהל את המשא ומתן עם האצילים בפיקחות רבה ובעקשנות כזאת, עד שגם הם האצילים התרשמו ממסירות נפשו על לימוד התורה והסכימו ליתורים ניכרים מצידם.

(ראה א. י. כ"ץ, הרקע של אסיפת הרבנים בפטרבורג והתוצאות שהתלוו לה, [בתוך 'בנתיבי הגות ותרבות' תש"ל], עמ' 67 שמכניס את רבי אליהו אליעזר בתוך רשימת המשתתפים, ואינו נכון כלל כמו שכתב קרלינסקי. כמו כן עשה משה צינוביץ בספרו 'עץ חיים' עמ' 324 וכבר העיר על זה קרלינסקי שם עמ' 390).

נח. ראה לדוגמה ב'המליץ' י' אב תרמ"ו (גל' 76), עמ' 1-2:

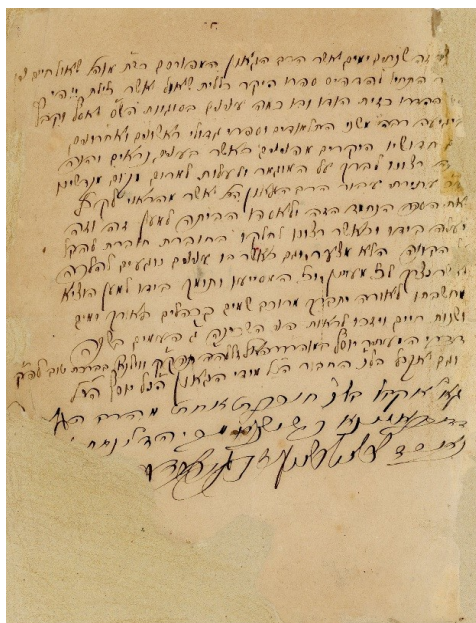
'מעשים בכל יום'... כמה פעמים הזהירו החסידים על ממונם של ישראל לבלי האמין על נקלה לכל הבא ופנקס או מכתב מליצה בידו שהוא שד"ר לקבץ נדבות...

איכלע לפנינו בחור חסון כאלון, פניו שחרחרות, שער ראשו וזקנו גזוז, מגמגם עברית בפתחין ובידו פנקס קטן אשר ממנו נראה שהוא בחור אליה בן ר' יעקב... והוא ציר שלוח מעדת מיינדאוו בפרס לאסוף נדבות לבנין בה"כ "החרב בשעת מלחמה". הפנקס כתוב בנתב יד סופרי סת"ם שלנו (שלא ראינו כזה אצל אחינו המזרחיים), אך מסגנון הלשון וביותר מהשבושים המפליאים ניכר ברור כי הוא מזויף, כי נמצאו בו מלים שא"א להולמם... עה"ח בא בכתב רש"י (ג"כ לא ככ"י המזרחיים) "הרב אליה בהרב יצחק בפרס מדינה מהעיר מיינדאוו" ועוד חותמים בכתב רש"י ובכ"י שלנו (מסופקים אנחנו מאד אם הוא נוהג שם) וגם בכתב פרסי, ובשולי הדף חותם...

רואים אנחנו כי איש בא ואומר כי מאפסי ארץ הוא והולך וסובב בערים ומקבץ נדבות לבנין ביהכ"נ והכל מאמינים לדבריו ואין מהרהר אחריו... בראש הרשימה דוילנא כתוב בכ"י אחד: "הרב המ"מ ר' יעקב, הרב ר' אלי' אליעזר" (מוכח שגם הם חתמו במסירת הקולמוס) וכל אחד נתן 1 ר"כ, רק בקריסלאווע כותב הרב דמתא בידו ממש...

כל אלה הרבנים העידו רחמים על איש זר צעיר לימים אשר לא יבין לדבר כן – שהוא שד"ר ומאמתיים את דבריו עפ"י הפנקס שבידו בלי חקור דבר...

נט. ראה י. ברוידס, וילנה הציונית ועסקניה, עמ' 9:

הסכמת הג"ר יוסף סאקאוויץ לספר כלילת שאול עם הוספת הגרא"א

הגרא"א היה מעורב בכל נושאי ההלכה בעיר כולל ההשגחה על הכשרות בעיר. יש כמה מקרים שפנו אליו בתור האחראי על הקורה בעיר. בכת"ע 'הלבנון' מיום כ"ז אדר ראשון תרל"ב מוצאים 'מעורר' אחד שכותב תחת הכותרת 'אזהרה':

המאמר כל ישראל ערבים זה לזה יחייבני להודיע את אשר שמעתי וחקרתי כי כן הוא: אשר באחד מבתי מעשה יי"ש של פסח בעיר הנודעת לעיר ואם בישראל בארצנו רוסיא, לא יזהרו העושים והמעשים את היי"ש בכל הדברים אשר עלינו להזהר באיסור חמץ בפסח. מלבד אשר העושים את היי"ש לא ישובתו ממלאכתם ביום השבת (וע"ז אדין לכ"ז את היהודי בעל בית מעשה יי"ש, כי ירא פן מה שאמרו 'עכו"ם

...מיד אחר הסכמתו של הרשי"פ [פין] ז"ל התחלתי בפעולה בין הרבנים, תחילה הלכתי להרה"ג ר' אליהו אליעזר ז"ל, שהיה א' מראשי הרבנים בוילנה. על שאלתו מה היה בקשתי ממנו, הצעתי לו לתמוך ברעיון של ישוב ארץ ישראל והוא הסכים לזה...

ושם עמ' 10:

בחול המועד פסח של השנה הזאת ערכנו את האספה הראשונה בחצר ביהכ"נ הגדול "בבית הקהל". להאספה הנ"ל של גבאי "צדקה גדולה" הוזמנו... שלשה מהרבנים הראשיים בוילנה – הרה"ג ר' אלי אליעזר, הרה"ג ר' יוסיליה והרה"ג ר' שלמה'לה ז"ל...

בעצם תמכו גדולי ישראל ברעיון זה משנת תרמ"א אחר הפרעות שהיו ברוסיא, ביניהם מרנן רבי יצחק אלחנן ספקטור ורבי יוסף דוב הלוי בעל בית הלוי. אמנם עם הצטרפות ה'חובבי ציון' החילוניים פרש הבית הלוי ממנו שאף שבהתחלה הסכימו החובבי ציון שכל שייעשה בארץ הקודש יהיה על פי הלכה, הבין הבית הלוי שאלה הפרו את הסכמתם.

ס. שנה שמינית, נו' כו, עמ' 206.

שיבת חייב מיתה, הוא גם על הגוים שבימינו, ולכן יתנום לעשות מלאכה בשבת!) הנה האמנים העושים את היי"ש נסו כי אם יבוא קצת קמח אל "האלקאל" ימס וישרף מהרה ובעיניהם אך סכלות הפאנטיזמוס להקפיד על זה, ומה גם כי לא יתנו קמח הסיידאפ כי אם אבק הקמח אשר על שקי הקמח המובא לשם לעשיית היי"ש חמץ אשר עושים בבית ההוא, ובעיניהם הוא זה רק ספק ספיקא דאיסורא ואין לחוש על זה. ובאשר ראיתי כי בעל מעשה היי"ש יבוא כפעם בפעם בשער מכ"ע "המגיד" בתעודה בחתימת זקן להעיד אשר ביתרון הכשר יעשה היי"ש, וידעתי כי אם היה בא המעיד לראות את הנעשה שם בכל שבוע לכל הפחות ולא פעם בשני חדשים, כי אז ידע גם הוא לבלי תת תעודה. ולכן אמרתי להודיע את אשר ידעתי על נכון ולעורר את הרבנים הגאונים הנודעים לשם ולתפארת ישראל כמו הגאב"ד דק"ק קאוונא, לאמזא, דינאבורג, וכו' וכו' וביחוד את הרב הגאון מו"ה אלי אליעזר מ"ץ בק"ק ווילנא, למען יחקורו היטב הדבר הזה ולתקן את אשר לאל ידם לתקן ועליהם תבוא ברכת טוב. "בן אדם"

לא איחר תגובה לבוא מאת הגאון רבי אליהו אליעזר, ובגליון כח של 'הלבנון' מיום יו"ד אדר שני (עמ' 221) עונה תחת הכותרת 'יקר סהדותא':

הן ראיתי כעת במכ"ע הלבנון נ' כ"ז משנה זו אשר אחד יעורר אותי להשגיה על הפאבריק מיי"ש הנעשה בפה [כפי אשר ירמוז מליו] מחדש רק למען לעשות בו יי"ש של פסח ואשר ישגיהו עליו הרבנים וגאונים ראשי מו"צ דקהלתינו יצ"ו בעינים פקוחות – לכן מצאתי חובה להודיע בזה כי אם אמנם אשר רוב טרדותי לא יתנו להצטרף עם הגאונים הנ"ל להשגיה ביחוד ע"ז, בכ"ז לא יעלה על דעתי לחוש לדבריו מאומה ונאמנים עלינו הגאונים הללו שלא יוציאו מת"י דבר שאינו מתוקן ח"ו, וחלילה להרהר אחרי רבנים גדולים כי בלי ספק ובודאי נעשה הכל בזהירות ובהכשר היותר אפשרי כד"ת – דברי המדבר למען האמת והצדק.

אליה אליעזר בהגאון המנוח מו"ה יצחק ז"ל משירווינט מ"ץ פה ק"ק ווילנא.

ווילנא ד' אדר שנת תרל"ב

הגרא"א היה מעורב בכל מוסדות החסד והחינוך שבעיר. גם ניהל שיחות והתכתבות עם כל אחד ואחד במיוחד כאשר נחשד בדבר שאין בו, והדברים התפרסמו בכתבי העת

סא. ראה לדוגמה בכת"ע 'הצפירה' מיום י"ג אייר תרמ"ה (מס' 15), עמ' 122-123, תחת הכותרת 'חסדי ווילנא הנאמנים':

שם העיר ווילנא נודע למשגב מאז בצדקת פזרונה וחסדיה הנאמנים, בה יתנוססו בתי חסד... גם בית הכנסת אורחים וצדקה גדולה ושאר חברות מחברות שונות למעשה צדקה, וחסדי נדיביה גברו עד כי פרצו

של התקופה. מוצאים מקרה שרבי אליהו אליעזר פונה אל הכותב אליו בתוך עיתון כדי שיוכל להשיב אליו כדת. בכתב עת 'הלבנון' מיום י"ח אלול תרל"ג הגרא"א מכניס 'מודעה':

קבלתי מכתב ארוך, ערוך מעיר סימפערמפול בחתימת 'יוסף וויינבערג' וכותב שהוא מילידי ליטא ודר זה כמה שנים בעיר טופליס בעושר וכבוד, ונוסע עתה לוין ולמרחצאות. ואנכי לא אדע את האיש ושיחו כי לפי השערתי שמע שמועות שוא וטפל עלי דברים שאין להם שחר אשר לא עלה על לבי, אולם אחרי כי מכותלי מכתבו נכר הוא לאדם המעלה ורצוני להשיב לו מפני הכבוד מלא דבר אך לא הודיעני האדרעס שלו, אי לזאת אם יודיעני נכון האדרעס שלו אשיבהו כהלכה את כל ונוכחות ושלום.

אלי אליעזר בהרב הגאון מו"ה יצחק שירווינטער ז"ל מ"ץ פק"ק ווילנא יע"א

תקופה אחר כך מוצאים את כל המשא ומתן בין בעל המכתב לבין הגרא"א, שוב ב'הלבנון', מיום ט"ז תמוז תרל"ד:

פ...י - סוחר הנני ובקהל הסופרים מעודי לא הייתי, אף לא עלתה על לבי כי בין הדורשים בשאלות האומה ע"פ כה"ע יחד כבודי, אמנם אהבתי לעמי אשר המריצתני להטפל אל הקראספאנדענצע אשר הנני מגיש בזה לפני הקוראים היא עוררתני להציב לי יד בראש הלבנון בדבר שאלת עמנו:

שמועות יקרות עשו למו כנפים בשערי העיר להרנין כל לב רגש, כי התעוררו גדולי הרבנים לצאת לעזרת עמנו ודתנו וישלחו מראשיהם איזה רבנים לספ"ב [לס. פטרבורג] ויבחרו למו את השוע האדיר ה' יוסף גינצבורג שיחי להיות למו לפה ולמליץ לפני הממשלה יר"ה, לפשר את שאלת עמנו באופנים נאותים מסכימים ורצוים לאמונתנו ולמשאלות הזמן, ועוד איזה ענינים דרושים לטובת האומה גם במצבם הרוחני - והנה כמו הרנינו השמועות הראשונות האלה את כל אוהבי עמם, כן החרידו והבהילו בעצב משנה השמועות האחרונות. כי קמו קנאים נגד פועלי טוב להצית אש קנאתם ויהרסו ויעקרו את כל המחשבות הטובות אשר רחשו לבבות גדולי הרבנים בעודם באבם, ותקות עמנו נהיה למפח נפש! בראשי הקנאים נקראו איזה רבנים בשמותם למקומותם

גבול ויעברו, ועד שערי עיר דרוזגעניק נגעו... מיסדי החברות למעשה הצדקה הזאת הלא המה: הרב מו"ה יצחק אליהו לנדא זצ"ל מ"מ דווילנא, הרב הגאון ר' יעקב בריט זצ"ל, הרב ר' אברהם פרנס ז"ל, הרב ר' שלום יונה שחור ז"ל, הרב הגאון ר' מתתיהו שטראשון נ"י, הרב הגאון ר' אליהו אליעזר מו"ץ דווילנא, הרה"ג ר' אליעזר מו"ץ דווילנא, הג' ר' שמעון שטראשון, ה' צבי אייזענשטאט, ה' משה ראבינאוויטץ...

סב. סימפערמפול.

ובהם כבוד ידי"נ הרב הגאון מו"ה [אל"י] אליעזר שירווינט שיחי' מו"ץ בוויילנא (הוא בן של קדושים מורי ורבי הג' כו' מו"ה יצחק שירווינט זצ"ל) – הידיעות האלה היו כשמן בעצמות אלה הדורשים בגנותן של ישראל וכל מגמתם להתקלס בם כי מצאו עילה להכות עמנו חרם, להראות כי מורדי אור המה כו'. והנה כל אשר עינים פקוחות לו להתבונן על מצב עמנו ביחס הממשלה יר"ה, ידע ומבין עד כמה ירעו וישחיתו הסופרים והספרים האלה לעמנו כי מפריעים המה בעד זכויות עמנו, ומסבבים גזירות רעות וצרות בכל עת, והנה תחת אשר לדאבון נפשינו מעטים המה עוד הסופרים היודעים ומשכילים לערוך קסתם נגד צורדינו – עוד יוסיפו הקנאים לתת יד למחרפנינו שונאינו ומנדינו ולתת לפעלם צדק וקטורה באפם להכזיב את סופרי עמנו המהפכין בזכותן של ישראל, וע"כ התעוררו סופרים רבים מרי נפש להכות את הקנאים האלה שוק על ירך למען לגול המשטמה מעל כלל ישראל, והנה בעינינו כאלה אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, צר לי על אסון כלל האומה אשר יגיע מזה; וצר לי על חילול כבוד הרבנים בכלל, כי כיון שנתן רשות וכו'.

ומאשר ידעתי את כבוד ידידי הרב המאה"ג כו' מו"ה אל"י אליעזר שיחי' מרבני המ"ץ בוויילנא בן מורי ואלופי זצ"ל אשר גם הוא בהנחשדים ע"כ כתבתי לו אז בארוכה והעידותי בו אשר יבוא הוא ויתר הקנאים להתחטאות לפני דעת הקהל. והנה הגיעני בימים האלה מכתב מידידי הגאון מו"ה אל"י אליעזר שירווינט שיחי' ונאמן עלי עדות עצמו כמאה עדים, וע"כ אמרתי לתת מכתבו לפני קהל הקוראים למען ידעו בי שקד טפלו עליו ואלה דברי מכתבו:

יום ו' עש"ק פ' תצוה לפ"ק וויילנא – שלום כנהוג וכו'.

מכתבו עם האדרעססע הגיעני לנכון. ויסלח לי מעלתו על אשר לא השיבותיו עד כה יען כי אפפוני טרדות רבות ועצומות מכל עברים, נוסף לזה העדר בריאותי לא יתנני להכביר אמרים, והנני להשיבו על דבר מכתבו בדברים מעטים, וגבר כמותו יבין כי המה כנים ואמתים: הנה כל יודעי ומכירי יעידו ויגידו כי מעודי לא התערבתי בעינינים כאלו באשר הנני צעיר לימים ועמוס עבודה רבה יותר מאשר אוכל שאת, לכן אין עתותי להגות ולדבר בם, וכה רחקו ממני הדברים האלה עד כי בעת בוא מכתבו הראשון לא האמנתי כי אלי הוא אמרתי אולי משגה הוא, ולולא פני כבודו אני נושא כי עתה לא שמתי לבי לדברים כאלה להשיב עליהם, וביחוד יוכל להעיד עלי הרב הגאון וכו' מוהר"ד יעקב בריט נ"י אשר הנהו אחד מהנבחרים לשבת באספת הרבנים בעיר המלוכה ושמו נכבד וגדול בעיני השרים

הגבוהים, ובעת הזאת הי' בעיר המלוכה להתראות עם האדון גינצבורג נ"י, הוא היודע ועד כי חף הנני מאשר טפלו עלי שקר דברים אשר אין להם שחר. – והנני דו"ש ומברכו בכ"ט אלי' אליעזר בהגאון מו"ה יצחק זללה"ה משירווינט.

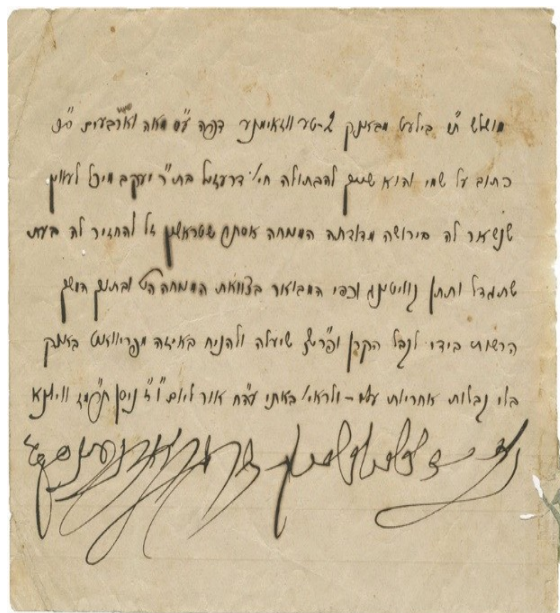
והנה כאשר לא נוכל גם אנחנו לתת אומן להשמועה מקנאת הרבנים ככל השמועות המפריזות על המדה, אפס מאשר לא שמענו שום תיקון וגמר דברים אשר נתיסדה בס"פ ע"י הרבנים, בהכרח הננו נאלצים להאמין כי באמת נעשה התנגדות מה נגרם, וגם ידידנו הרא"ל שיחי' התנצל רק בעד עצמו, ואם כי אינני עורך דין, כ"א מאשר נכנסתי בדבר, ולפני נגלו תעלומות סופרים רבים הששים אלי גיל להכות שוק על ירך גדולים וטובים בלי חמלה, וכדי בזיון וקצף, ולהשעירתי ידעו וישחיתו הסופרים האלה חלילה יותר ויותר מכל הכתבי פלסטר אשר קמו על עמנו באשר שמין דבר אמת יצוק במ... ע"כ מצאתי החובה על עצמי להעיר את און הרבנים ולהציע לפניהם את האסון האיום ר"ל אשר יוכל להגיע ע"י מעשיהם, עליהם לדעת את המקום והזמן ורוח העת, כי הכל צפוי והרשות לסופרים נתונה, ומצודתם פרוסה על כל החיים עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיהם בספר נכתבים ואין לפניהם לא משא פנים ולא מקח שוחד ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. ע"כ אכפיל עצתי אשר כתבתי ביחוד לי"נ הגאון מו"ה אלי' אליעזר שיחי' הנ"ל, באשר יוכל היות כי לא כהצעקתה הבאה עליהם כן הוא, ואולי בדברם ויצדקו, או כי דעותיהם בענינים כאלה נוטות בצד מה באופנים אחרים ישרים ורצוים, אחת עליהם לעשות לצאת במאמרים גלויים לגלות מחשבותיהם ודיעותיהם באופני הסדרים בעניני הכלל, לרוח העת, ורק אז יוכחו גם שונאיהם ומנדיהם כי לא בין מורדי אור חלקם וירפו מאף ויעזבו חמה ושומר נפשו, ואוהב עמו ישסע לעצה ויחכם.

הן לפנינו מכ"ע אשר בדרך אמונה בחר, ע"כ קחו עמכם דברים אל עמנו וגלו דעתכם ומחשבותכם ברור ובטח אמריכם לא ישובו ריקם.

באחת אומר לכל גדולי הרבנים הי"ו כי בימים האלה שהם ימי המעשה לאומתנו ודתנו יחד הדומיה ושב ואל תעשה המה מופתים נאמנים להלך רוחם נגד רוח הזמן!... וכהתנגדות ומחאה גלויה נגד כל תיקון וסדר ישר, והקולר תלוי בצוארם. יתבוננו נא על מצב הרבנות ואשר הגיע עדיהם ויפקחו עיניהם לראות הנולד, ע"י התנגדותם וקנאתם, ואם לא יחוסו על נפשותם תיקר נא כבוד האומה ודתה בעיניהם.

יסלחו נא לי על הדברים הקשים האלה כי לא אשר יראו הרבנים במרכזם בארבע אמותם של הלכה יראה האיש העומד במקום גדולי המלכות אשר ישפוט עפ"י

הספרות החייה בשפת המדינה ורואה ושומע כל המדובר והנעשה בדבר היהודים – ידאו ישרים דברי הנאמרים באמת וצדק ובלב מלא אהבת עמו ודת ויוסיפו לקח.

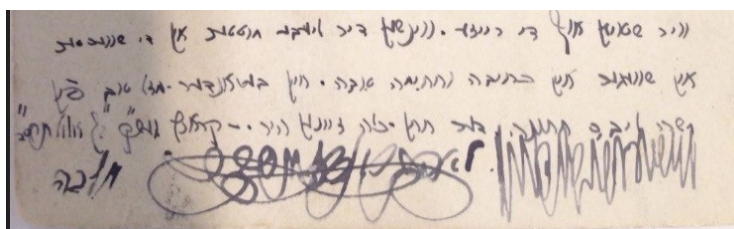
ודברי אלה יהיו כתשובה נאמנה לעוד איזה נכבדים או רבנים אשר כבדוני במכתבי התנצלותם, כי הקראספאנדענצע הזאת למורת רוחי הנהו, ודבריהם היקרים לטובת עמנו ודתנו יואילו נא לתת רק בכה"ע לב"י לפני דעת הקהל, ובוזה יתבררו ויצרפו מחשבותיהם ידיעותיהם, ואני עמוס הטרדה ועוד מעט ותשאני עבודת מסחרי לקצה ארץ רוסיא ומה ייחלו ממני להיות למליץ בעדם – הנני עבד לעובדי ה'.

יוסף אלי ווינבערג סוחר מגילדע הראשונה

שמר פקדון עם חתימת רבי אליהו אליעזר סמוך לפטירתו

בהיות אביו של רבנו תלמיד מובהק של רבנו ישראל מסאלאנט וידידו וחבירו של חתנו הגרא"א, בא רבנו חיים עוזר בקשר שידוכין עם בתו של הגאון רבי אליהו אליעזר, הרבנית לאה, נכדתו של רבנו ישראל מסאלאנט, בש"פ [שושן פורים] שנת תרמ"ב בברכת מרן אור ישראל מסאלאנט שכתב:

כבוד חתני הרב יחי' וזוגתו ת' ובנותיו הנני שולח לכם ברכת מז"ש ברכה והצלחה הנאהבות הכלה אלטע ת' הענע לטובה...

פריידע ת' יתברכו לטובה.

מכתב ברכה בכתב יד רבנו מישנת תרס"ד עם חתימתו, חתימת אשתו, וחתימת בתו

סג. נדפס בכת"ע שערי ציון הירושלמי, כסלו-שבט תרצ"ג, עמ' מח, על ידי הגרא"א דסלר. התאריך: ב"ה ש"פ (שושן פורים) תרמ"ב. בהמשך המכתב מספר רבנו ישראל על הנס שקרה לו, וכה דבריו: יום א' שבוע העבר ה' לי נס ב"ה – הלכתי באפילה בהקאלעדאר ולא ידעתי כי הפתח פתוח ונפילתי זה י"ג

אחרי חתונתו, עבר רבנו לגור בוילנא סמוך על שלחן חותנו. הקירבה בין החותן והחתן רואים מההתכתבות ביניהם שמובאה בשו"ת אחיעזר. כמו כן יצר קשר עם חמיו זקנו רבנו ישראל מסאלאנט. זכרוננו המופלא של רבנו מובלט בסיפור שקרה בבית חותנו, וז"ל גיסו של רבנו:

מימי שחרותו של רבנו בבואו לזמן תחת חותנו הגאון זצ"ל, יש לציין עובדא אחת, המעידה על כשרונותיו הגאונים של מרן. ועל זכרוננו ותפיסתו שהיו נפלאים באמת, ומעשה שהי' כך הי'.

מדריגות ארצה – ב"ה כי לא נעשה לי רק מכה צוררת דם אחורי ראשי כמעט בלי כאב בע"ה. נא להודיע ליוצאי חלצי יחי' מזה – טרחה לפני לכתוב להם בעצמי... כי מעט כאב עיני כו' עדיין לא שבו לבריותם...

סד. לפי ב. צ. אייזענשטאדט, 'דור רבני וסופריו', ספר שני, ווילנא תר"ס, עמ' 14, ...בא אתה בברית הנישואין ט' אלול תרמ"ד. לא ידוע לי מנין לו זה? לא מסתבר כלל שבא בקשר שידוכין בשנת תרמ"ב אבל לא התחתן עד סוף תרמ"ד – ראה הערה הבאה. ש. רוטשטיין, 'אחיעזר' כותב: ביום ט' אלול תרמ"ג, חגג רבנו את חתונתו ומאז התיישב בוילנא בקביעות. על אף שמקרב את החתונה לזמן שהתארס, לא ידוע מקורו ואם העתיק את תאריך החתונה מאייזענשטאט על אף ששינה את השנה.

סיפור מוזר מובא ב'פרקי חיים' שכתב א. סורסקי, כאילו היה 'דין תורה' בין הגרא"א ורבי אליהו לוינסון מקרטינגה מי יזכה ברבנו לחתן לבתו. הלכו שניהם אל מרן רבי יצחק אלחנן להכריע, והוא הכריע לטובת ווילנא. לא ידוע על סיפור כזה ולא רשום אצל משפחת רבנו. יותר מזה, יש סתירה בדברי סורסקי מניה וביה. בהמשך הסיפור כותב סורסקי: היה זה בשנת תרמ"ג, כלומר, הויכוח בין רבי אליהו אליעזר לבין רבי אליהו מקרטינגה. ואילו מיד אחר כך מביא הכותב דברי רבנו בספרו ח"ג סי' נג: הנה גם אני הארכתי בזה ודנתי לפני חמיו זקני הגאון אור ישראל מוה"ר ישראל סאלאנטער זצ"ל בשנת תרמ"ב – כלומר כבר התחתן בשנת תרמ"ב או לפחות התארס אז עם בתו של רבי אליהו אליעזר, ואיך יכול להיות ויכוח עליו בשנת תרמ"ג, אתמה! אבל כשאר חיבוריו גם ספר זה הוא ספר שאינו מוגה, מלא טעויות ודמיונות אין-ספור. בהמשך שם כותב, "כשנתיים אחרי נשואיו נפטר חותנו הגאון. רבי חיים עוזר, שהיה אז צעיר כבן עשרים ושנים, נבחר מיד לשבת על כסא חותנו" – לא נכון כלל! אפילו אם נניח שרבנו התחתן בשנת תרמ"ג, הרי רבי אליהו אליעזר נפטר בשנת תרמ"ז, ארבע שנים אחרי חתונתו לפחות, ורבנו היה אז לפחות עשרים ושלוש! גם סיפור נוסף של עזיבת רבנו שידוך מסוים שנוצר על ידי סופרי הזמן אין לו שחר.

סה. ראה שו"ת אחיעזר ח"ב סי' לא: ב' אדר תרמ"ג בשולי מכתבי למו"ח הגז"ל; ושם ח"ג סי' סד: קושיות והערות בשולי המכתבים שכתבתי למר חותני הגאון מו"ה אלי' אליעזר זצ"ל בשנת תרמ"ג. ואולי עוד לא התחתן עד אז והיה מתכתב עם חותנו. ראה גם שם סי' פב: מחליפות מכתבים עם אחי הרה"ג משה ארי' ליב ז"ל, ערש"ק נחמו תרמ"ג איוויע.

סו. ראה ח"ב סי' מג; שם סי' מד; שם סי' מח; ח"ג סי' סד.

סז. ראה שם ח"ג סי' נג: הנה גם אני הארכתי בזה ודנתי לפני חמיו זקני הגאון אור ישראל מוה"ר ישראל סאלאנטער זצ"ל בשנת תרמ"ב.

סח. הגר"י קוסובסקי ב'אחי-עזר', עמ' טו-טז.

חותנו הגאון זצ"ל, בתור ראש הרבנים בוויילנא. הי' השליש הנאמן של הקהלה ההיא, אשר תחת ידו היו מופקדים פקדונות ועזבונות שונים, שעלו ביחד לסכומים עצומים. תחת ידו היו נכסי יתומים, שהוא בתור ראש ביי"ד הי' אביהם, ואצלו היו מושלשים, כנהוג בימים ההם, נדוניות רבות של כלות וגם פקדונות של אנשים פרטיים, שהיו אצלם סכסוכים בדיני ממונות, והסכומים הנדונים נתנו לפקדון תחת יד הרב עד שיצא הדין, ובשעה שנפטר נמצא תחת ידו פקדונות ועזבונות שכאלה, שעלו ביחד לסכום עצום מאד, לפי ערך הימים ההם. כל החשבונות של ההשלשות השונות היו רשומים כמובן בספר, שעבר אחרי פטירתו של הרב ליד חתנו הצעיר. והנה אירע מעשה שנאבד מאיזו סבה הפנקס ההוא. בבית קמה לרגלי זה מבוכה גדולה, וכל בני הבית היו נבוכים מאד מאבידה זו, כי איך אפשר יהי לברר מעתה את כל החשבונות המסובכים עם אנשים שונים, שימצאו אולי ביניהם כאלה שיחפצו להשתמש לתועלתם באבידת הפנקס, ולבא בטרוניא ובתביעות מזויפות בנוגע לפקדונותיהם. אבל רבנו לא אבד את מנחות נפשו כלל, אלא ישב לו לבדו במנוחה בפנתו, ועל פי זכרוננו ממה שראה פעם ושתים בפנקס ההוא אחרי שבא לידו, רשם לו לזכרון את כל החשבונות המסובכים של הפקדונות והעזבונות השונים. ומה נשתוממו כל בני הבית לראות, כשנמצא הפנקס הנאבד לאחר איזה זמן, כי הרשימות שהעלה מרן זצ"ל מזכרוננו, היו מתאימות כמעט עד לאחת עם מה שנרשם בפנקס ההוא. הדבר נודע בעיר ויהי לנס, וכל השומעים לא האמינו למשמע אזניהם ויהי בעיניהם לפלא!

מכתב ברכה מהגרא"א אל אחינו
ובו מוסיף רבנו כמה שורות
(מאוסף ר' ר"ד דסלר נ"י)

[illegible]

אולם, לדאבונו של רבנו, ימי שבתו על שלחן חותנו לא ארכו לו. הגרא"א נפטר בגיל צעיר, בן נ"ו שנה, בערב ש"ק יום כ"ח ניסן תרמ"ז. רבנו היה אז רק בן כ"ג, ונתמנה על מקום חותנו בתור מו"ץ בוויילנא על אף גילו הצעיר. המודעות על פטירתו מילאו את כתבי עת הזמן. בכת"ע 'היום' הפטרבורגי מיום ב', א' אייר תרמ"ז (גל' 78), עמ' 2, נכתב:

וויילנא, עש"ק לסדר בקרבי אקדש תרמ"ז. אבדה גדולה אבדה היום לעיר וויילנא וכל קהל ישראל, אבדה שאינה חוזרת. היום שעה 1.5 אחר חצות היום גוע ויאסף אחרי מחלה כבידה במבחר שנתו (הוא היה כבן נ"ו שנים) הרב הגאון המפורסם ר' אליהו אליעזר גראדנענסקי בן הרב הגאון ר' יצחק שידווינעטר.

הרב המנוח היה אחד מגדולי זמננו בתורתו, בחכמתו וברוחב בינתו היה אהוב לכל, וכל דבר הקשה בין איש לרעהו בעולם המסחר הביאו אליו, והוא ידע לפשר בין כל הצדדים, עד אשר נעשה לעמוד התוך בעירנו ובסביבותיה, והטוב אשר עשה בדרך הזה אין לתאר, וכמוהו עוד לא היה רב חכם ונבון בהלכות דרך ארץ. עיר וויילנא מר תבכה על הלקח ממנה נזר תפארתה ועמוד-שלומה. לבי דוי כלבות כל אנשי עירנו ועל כן דברי מעטים. ישג"ב

בכת"ע 'הצפירה' מיום ב', ב' דר"ח אייר תרמ"ז (גל' 81), עמ' 3, תחת הכותרת 'אלון בכות' נכתב:

מווילנא מודיע לנו ה' יהודה אריה מאנדשיין ע"ד אבדה שאבדה קהלת העיר ההיא, במות הרב הגאון ר' אליהו אליעזר אב"ד דשם. ביום ו' עש"ק כ"ח ניסן נפטר, והובא לקברות אתמול ביום א' דר"ח אייר. מנהלי העיר הודיעו בתל"ג להגאון אב"ד דקאוונא וליתר הרבנים הקרובים שיבואו ביום ההלילה לספוד לו ולבכותו.

הכותב הנ"ל מודיע עוד כי הגביר ר' וואלף אייזענשטאדט, אשר בביתו גר הגאון הראב"ד, כהגיע אליו השמועה ע"ד פטירת שכנו הגאון הנ"ל אחזוהו ציריו וימת גם הוא מיתה פתאומית, וכל בית ישראל בוויילנא יבכו על צמד חמד זה אשר עלה עליהם הכורת ביום אחד.

בכת"ע 'המליץ' מיום א' [צ"ל ב'] א' אייר תרמ"ז (גל' 81), עמ' 862, תחת הכותרת 'אלון בכות' נכתב:

וויילנא, עש"ק שמיני - היום שעה 1.5 אחרי אשר שכב על ערש דוי זה כמה, מת הרב הגדול ומפורסם בתורתו וחכמתו אהוב ונכבד לכל, ר' אליהו אליעזר גראדנענסקי בן הרב הגאון ר' יצחק שידווינעטר נ"ע.

כל ישראל יבכו על אבדן האדם הגדול והנשא, ועירנו תבכה מאין הפוגות על אבדן כלי חמדתה זה. תנצב"ה.

מרוכ צערנו ויגוננו אין מלים בפי עתה לדבר ברחבה אדות המנות, ובל"ס יבואו סופרים מצוינים מעירנו אחרי וימלאו את דברי.

אבן אחרי חודש וחצי מלאה כת"ע 'המליץ' את החסר, אלא שכאן הושמעו תלונות והתנגדות על הימנות רבנו על מקום חותנו ברבנות ווילנא, על שאלת ירושת משרה וגם בגלל גילו הצעיר, שעל זה היה רבנו מליץ שהגיל 'הוא מום עובר'. ביום י"ח סיון תרמ"ז (גל' 118) עמ' 1248, נכתב:

ווילנא. - אחרי אבוד לעדתנו כלי חמדתה, בהלקח מאתה זה לא כביר בחיר מוריה הגאון ר' אליהו אליעזר גראדנענסקי זצ"ל (המליץ גליון 81), אשר באור פניו ובחכמתו הרחבה ידע לקחת אליו נפשות רבות מכל המפלגות לאהבה אותו ולדבקה בו, קמו אנשים חשובים מתוך העדה ויאמרו לעשות חסד עם ביתו אחריו, וילכו ויעברו בעיר ויאספו מנדבות יחידים סך הגון, כשלשת אלפים ר"כ, ויניחוהו למשמרת ליתומיו, וגם העמידו דבר להיות שכר האלמנה והיתומים אתם מדי שבוע בשבוע, כאשר בהיות אביהם חי. והנה נמצאו אנשים מבין מעריצי המנוח וחושבי שמו אשר לא אמרו בזה די, ויוסיפו להציע: להושיב על מקומו תחתיו בתור מו"ץ את חתנו האברך, אב בתורה ורך בשנים, למען המציא קודת רוח לנשמת הגאון, בהיות לו איש מזרעו יושב על כסאו; - והדבר הזה קרא עתה לחלוקי דעות בין ראשי העיר וקציניה. כי הנה לעמית אלה נמצאו עוד אחרים אשר אין נפשם אל ההצעה הזאת, וטעמם עמם, כי חוששים הם לגוי העיר, באמרם, כי לא נאווה לעיר ואם בישראל כעירנו לתת עליה במקום הגאון ר' אליהו אליעזר איש צעיר לימים, אשר אם חכמה יש כאן הדר זקנה אין כאן; אף עוד זאת, כי כבר היה מעשה והגאון ר'... שיחיה שמייע ליה מילתא ויבא אף הוא בבקשה לתת לו ניר לאחר מאה ועשרים שנה ולהקים לו ממלא מקומו מתוך ביתו, - ולפי זה, הנה יש יום וקמו כל כהונות המו"ץ בעירנו "לחזקה" בידי בני משפחות ידועות ותורה מה תהא עליה? הנה כי כן נפלגו עתה זקני עדתנו לדעותיהם, והדברים לפי שעה יגעים ולא נדע איך יפול דבר.

בין כה וכה עלה הרעיון על לב מנהלי העדה לחדול מהיות כספינה שאבד לה קברניטא, ולראות בגדולי הזמן איש אשר רוח לו וכח בו לצאת ולבוא לפני עדתנו ולקראו הנה להיות לנו לראב"ד...

למעשה לא עבר זמן רב, וחילוקי הדעות עבר תמו מן העולם ברגע שכולם הבינו מי הוא רבנו ובאיזו מרגליות טובה זכתה העיר ווילנא. אבל כל זה אחרי אסון נוספת שהתרחשה במשפחת חמיו. רק כשלושה חדשים אחרי פטירת הגרא"א, נפטרה אשתו, בתו של רבנו ישראל, באופן פתאומית. וכך הודיע כתב העת 'המליץ' מיום כ"ז תמוז (גל' 151) עמ' 1592 על הטרגדיה הנוראה הזאת:

אור ליום י"ח תמוז מתה פה פתאם אלמנת הגאון המנוח ר' אליהו אליעזר גראדנענסקי זצ"ל, אחרי עבור עליה כשלושה ירחים למיום הלקח מעל ראשה אלוף נעוריה, אישה הגאון הנ"ל. הנפטרת היתה בת להגאון הצדיק, הנודע למשגב בכל תפוצות ישראל, ר' ישראל סאלאנטער ז"ל. המון רב לזה אותה אל בית עולמה, ורבנים ודרשנים שונים, קשרו עליה מספד ויהי אבל כבוד. ה' יחונן עפרה ותנצב"ה.

לבד מאשתו של רבנו, נשארה אחותה יתומה בלי אב ואם. כמוכן שרבנו טיפל בה ואף השיא אותה לאחד מגדולי תלמידי הסבא מקלם, הלוא הוא הרה"צ רבי ראובן דוב דסלר, אביו של הגאון הנודע רבי אליהו אליעזר, בעל 'מכתב מאליהו'. אולם גם היא לא האריכה ימים, ובשנים מועטות אחרי החתונה הלכה לבית עולמה, כשמשאירה תינוק (הגרא"א) בן שנה בלי אמו. רבי ראובן דוב התחתן שוב, ואשתו השנייה היא זו שגדלה את בנו הקטן. בכל מקרה, רבנו התייחס אל רבי ראובן דוב כגיסו כל ימיו ואל הגרא"א דסלר כאחינו, והקשר ביניהם היה קשר של קיימא – ובמקום אחר נאריך בזה.

הגאון רבי אליהו אליעזר גראדנענסקי לא השאיר אחריו חידושי ותרבותיו, אולם תשובה אחת נדפסה בשו"ת אחיעזר לרבנו ח"ב סי' מה בענין הקארעקטין (גלופות של הדפסה), וז"ל השאלה: ^ע

נשאלתי בדבר הקארעקטין שאצל המדפיסים ספרי ישראל אשר מתרבים אצלם כ"כ עד שיצאו למצוא עצה מה לעשות בהן כי לגונן בארונות של חרס או עץ לבד שהדבר [כבוד] למאד בטרחא יתירא והוצאה רבה עוד הם באים עייז לדי בוזין כי נכרים מוציאין אותם משם ומוכרים לכל תשמיש.

ולמסקנה כותב:

והנה בשארי איסורי נחלקו הקדמונים אם אסור אמירה עיי ברא"ש ב"מ שם ולשי' כמה פוסקים דאמירה לנכרי מותר בשאר איסורים נראה דיש להתיר אמירה

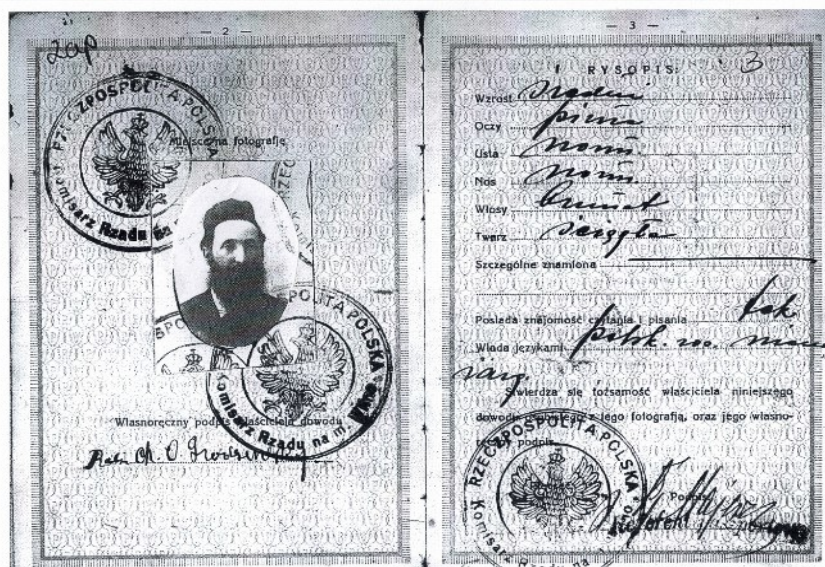
סט. כמו כן שקיל וטרי עם רבנו והובא דבריו בכמה מקומות. ראה גם ספר 'למטה יהודה', ווארשא תרנ"ב להגר"ר דוד אברהם קעמפנער מביאליסטאק, בחידושי על זבחים דף ס, א: והריצותי הדברים האלו בעיר ווילנא לפני הרב הגאון מוה' אליהו אליעזר זללה"ה, ורצה ליישב ולומר... (מובא בשו"ת אחיעזר ח"ג ס"ס נב).

לנכרי לשרוף ע"י גרמא וכאן במקום דלא אפשר מותר גרמא גם מדרבנן, ואם נצרך לזה עוד קולא לצוות לנכרי ע"י נכרי אחר לשרוף הקארעקטין (דדעת החו"י דגם לענין שבת) אשר זהו האיבוד היותר נכבד כמו שהוכחנו ובמקום דא"א בענין אחר הנני מסכים להתיר אם יסכימו גדולי דורנו.

כאמור, רבנו התקבל כמו"צ בוויילנא ונהיה חבר לדיינים המובהקים הזקנים בעיר.

דרכונו הפולני של רבנו עם תמונתו

